

UIT BANGE DAGEN

Een verhaal uit Leidens beleg
door

E. GERDES

NIJKERK — G. F. CALLENBACH

UIT BANGE DAGEN.

EEN VERHAAL UIT LEIDENS BELEG

DOOR

E. GERDES

VIJFDE DRUK

NIJKERK — G. F. CALLENBACH

EERSTE HOOFDSTUK.

Waarin verhaald wordt, hoe de eene mensch den anderen tot lust en tot last kan zijn.

Het was in den morgen van den 24sten Mei 1574, dat een knaap een der stegen, die op de Breestraat te Leiden uitloopen, verliet en den weg insloeg naar de Vischmarkt. Hij zag er voor zijn vijftienjarigen leeftijd niet bijzonder sterk uit, was eer bleek dan blozend, en in zijn blik school iets, dat men met den naam van bloede of bleu kon bestempelen. Zijn kleeding was van deugdzame stof. Over een wit-en-rood gestreept kamizool, met pofmouwen van dezelfde kleur, droeg hij een helder-bruin, engsluitend buis, dat van voren spits toeliep en een weinig over de korte hopen reikte, die evenals zijn kamizool uit één stuk schenen gesneden te zijn. De hopen waren onder de knie met een fluweelen bandje bevestigd, zeker om het afzakken der wollen kousen te beletten, die in een paar stevige schoenen zoek gingen. De knaap liep eenigszins haastig, en alsof hij bang was, dat hem iemand zag, spoedde hij zich voort, zonder naar de menschen te zien, die hier en daar bij groepjes voor de huizen en op de hoeken der straten met elkander in druk gesprek waren. Dat gesprek scheen niet van een blijden of onverschilligen inhoud te zijn; integendeel, als de knaap het gewaagd had maar even stil te staan en de menschen aan te zien, zou hij menig bedrukt gelaat opgemerkt

en wellicht ook veel gehoord hebben, dat zelfs den minst neerslachtige versaagd had gemaakt. Doch de knaap miste òf den moed òf den tijd, om zich op te houden en spoedde zich met neergeslagen oogen voort op zijnen weg. Haastig wilde hij de Vischmarkt oversteken, toen hij eensklaps werd tegengehouden door een voorwerp, dat tegen zijn borst werd gezet en hem door den stoot pijn veroorzaakte.

„Ei zoo!” hoorde hij zich toeroepen, „dacht ge mij zoo onopgemerkt voorbij te snappen? Neen Gerrit, dat gebeurt niet.”

De met dezen naam aangesprokene, zoo onzacht in zijn loop gestuit, had met beide handen het hem hinderende voorwerp vastgegrepen en zag nu een krukstok, dien een jongen met anderhalf been — en zeker de eigenaar van dit houten voorwerp — hem voorhield.

„’t Is niet mooi van je, Hein,” zei de knaap, „dat je mij zoo ruw met je stok tegen de borst stoot. Je hebt mij pijn gedaan.”

„Och, is ’t waar?” vroeg Hein, die wegens zijn gebrek in de wandeling Krukkenhein werd genoemd. „Och, is ’t waar? Heb ik je pijn gedaan? Jongens — jongens!” vervolgde hij, het hoofd heên en weêr schuddend, „dat spijt me verschrikkelijk! Arme Gerrit! Wacht eventjes, ik zal een pleister op de wond leggen, een stuk van een schollestaart of zoo wat.”

De toon waarop Krukkenhein sprak was verre van medelijgend en oprecht. Gerrit behoefde hem dan ook slechts aan te zien om overtuigd te wezen, dat die jongen iets boosaardigs en nijdigs in zijn gelaat had.

„En och,” ging Krukkenhein voort, „is er ook soms een vlek gekomen op het mooie buis of kamizool, dat je draagt! Maar dit zal toch wel het minste wezen,

nietwaar? Want je vader heeft laken genoeg om je nu en dan nog wel een mooier pak te laten maken. Om mij bekommert zich niemand: of ik een buis draag vol lappen en gaten, en of mijn hozen het aantrekken niet meer waard zijn, — wat vraagt daar de gansche stad naar! Mijn vader is dood, van mijn moeder weet ik niet waar zij is, en als ik niet voor mij zelf zorg, ziet het er slecht met mij uit, — vooral met mijn maag. Want jongens, Gerrit, die jeukt zoo. En als je eens hier over het water kijkt, dan kun je daar voor het venster van den bakker lekker gebakken Leidsche bullen zien liggen, waarvan ik er best twee dozijn op kan.”

„Maar Krukkenh...” Krukkenhein wilde Gerrit zeggen, doch hij had zich nog in tijds bedacht, wetende dat deze bijnaam den jongen hinderde.

„Och, zeg naar gerust Krukkenhein,” beet de jongen hem toe. „Het doet er niets toe of af, hoe ik genoemd word! Ik weet toch, dat jij en de andere jongens mij wegens mijn gebrek dien naam hebt gegeven, — misschien wel omdat Krukkenhein zijn kruk zoo meesterlijk weet te gebruiken. Wil je 't eens zien?”

En zonder het antwoord af te wachten, zwaaide hij met den krukstok heen en weder, terwijl zijn linkerarm op een anderen stok leunde. Dit zwaaien ging zoo snel en was van zulk een dreigenden aard, dat Gerrit de oogen moest toeknippen en gaarne weggelopen zou zijn, als de jongen hem niet met de linkervuist bij de pofmouw vastgehouden had.

„Ik weet niet, Hein, waartoe die gekheid van dat zwaaien dient. Laat mij los, ik heb geen tijd, ik moet noodzakelijk naar mijn oom Speelman.”

Hij deed moeite om zich los te rukken, maar Krukkenhein liet dit niet toe.

„Waartoe dit dient, vraag je?” zei de gebrekkige. „Och, tot niets anders, dan je te laten zien, dat ik met mijn stok sterker ben dan jij. En wil je heengaan, ik zal het je niet beletten, — maar onder één voorwaarde. Je weet, Gerrit,” en thans nam zijn stem een zachteren toon aan, „toen wij samen in de St. Pieterskerksteeg school gingen, dat ik je menigmaal een stuk koek, een bul, een krakeling of zoo iets gegeven heb.”

„Ja, je was altijd een snoeper,” merkte Gerrit aan, „en den ganschen dag zat je te kauwen.”

„Och, meen je dat? Nu ja, ik wil niet ontkennen, dat ik meer van koek dan van droog brood hield en nog houd, — en om de waarheid te zeggen, dat is het juist, waarom ik je hier ophoud. Daar straks zat ik op die bank en dacht bij me zelf: hoe kom ik aan een stuk of wat van die bullen, die daar ginds bij den bakker voor de glazen liggen. 't Is waar, ik heb nog een stuk brood bij mij, — maar brood is brood en koek is lekkerder. Eensklaps zie ik je van verre komen aanstuiven, en zonder op te zien rende je tegen mijn stok aan, dien ik je voorgehouden had om je te dwingen mij tol te betalen. Hoor nu eens, als je mij een duit — maar ook slechts één — geeft, dan laat ik je naar je Oom gaan en ik zal op je gezondheid lekker smullen.”

„Je begrijpt toch wel, Hein, dat ik geen geld bij mij heb en dat ik je dus dien duit niet kan geven.”

„Dat begrijp ik best. Maar wat verhindert je even naar huis te gaan en dien duit te halen. Je vader zal je dien wel geven. Hij is een welvarend man.”

„Mijn vader is de stad uit,” zei Gerrit.

„Nu, je moeder dan. Zeg haar, dat je bij ongeluk een steen door een ruit hebt gegooid, en dat je nu twee

penningen moet betalen . . . . Jongen, Gerrit, dat is een heerlijke inval. Dan krijg ik een duit, en jij houdt nog wat over."

"Dan zou ik liegen," zei Gerrit, "en ik heb mijn ouders nog nooit iets voorgelogen."

"Laat het dan maar de eerste leugen zijn," sprak Krukkenhein lachend. "Wat doet er dat toe, als jij en ik daardoor maar geholpen worden!"

Gerrit kreeg een kleur en werd verontwaardigd.

"Laat mij los — laat mij los!" riep hij en trok met alle macht achteruit.

Hein echter schaterde van lachen en hield hem stevig vast.

"Nee, maatje, dat gaat niet. Eerst beloof je mij dat geld te halen, dan . . . !"

Gerrit trok echter hoe langer hoe harder achteruit en duwde tevens den jongen van zich af. Hierdoor zou het hem inderdaad spoedig gelukt zijn zich vrij te maken, als Krukkenhein niet zijn stok opgenomen en hem daarmee bedreigd had.

"Laat mij gaan! Ik heb geen tijd," sprak Gerrit.

"Eerst beloven!"

"Nee, — dat doe ik niet, dat wil ik niet."

"Dan zal ik je een paar opstoppers geven met mijn . . . ."

Nauwelijks had Krukkenhein deze woorden uitgesproken, of klits — klats kreeg hij een paar klappen om zijn ooren, dat hij niet wist waar hij stond en zeker ter aarde zou gevallen zijn, als de man, die hem die klappen toegediend had, hem niet had vastgehouden.

"Zoo, deugniet," zei de man, de lakenverwer Van Heide, die een bekende van Gerrits vader was, "zoo, deugniet, ik zal je leeren den zoon van Dirk Pietersen, den lakenwever, met je kruk te ranselen. Ga in een

hoek zitten, liever dan dezen goeden jongen te slaan, en dat God Leiden beware voor het onheil dat de stad dreigt. . . . Waar moet je heen, Gerrit?"

„Naar oom Speelman," was het antwoord.

„Dat treft goed, want ik wilde ook juist dien kant uit; wij kunnen dus samen gaan."

En zonder zich te storen aan Krukkenheins schelden, evenmin als acht te slaan op zijn bedreigingen met den stok, vervolgden Gerrit Pietersen en Van Heide hun weg. De laatste gaf zijne verwondering te kennen, dat Gerrit zich met dezen jongen ophield, die als een deugniet bekend stond, alle menschen tot last was, aan niets dacht dan aan lekker eten en drinken, veel baldadigheid bedreef, en zeker reeds achter slot en grendel zou gebracht zijn, als men zijn ondeugden wegens zijn gebrekkigheid niet een weinig door de vingers gezien had. Gerrit verzekerde hem, dat Krukkenhein in 't geheel geen vriend van hem was en hij hem waar hij kon vermeed, maar dat zij samen school hadden gegaan en op een en dezelfde bank gezeten hadden, en dat sedert dien tijd de jongen hem op allerlei wijze plaagde.

„Die jongen moest in het Rasphuis opgesloten worden." vervolgde Van Heide, „en ik raad je, als hij je weer ontmoet en dreigt, hem maar behoorlijk aan te vallen en een pak slaag te geven. Je ziet er wel wat schraal uit, maar hebt toch meer kracht dan hij. Je kunt hem best aan. Door bang voor hem te zijn krijgt hij je geheel in zijn macht. Voor zulke jongens is niets beter dan nu en dan een warme rug. Geloof je dat ook niet?"

Gerrit glimlachte.

„Ik houd niet van klappen uitdeelen," gaf hij ten

antwoord. „Men oefent dan slechts het recht van den sterkste uit. Mijn moeder zegt, dat alleen de nood ons recht geeft om van onze kracht gebruik te maken en den aanvaller af te slaan, maar dat wij overigens ieder die ons kwaad wil doen met de wapenen der liefde moeten bestrijden.”

„Ja, je moeder is een vrome vrouw, dat weet ik. Doch haar vermaning laat zich beter bespreken dan beoefenen. Ik blijf er bij: wie wat verdient, moet wat hebben, en ik zeg met Salomo —”

„Sta mij toe, dat ik hier van u wegga,” viel hem Gerrit in de rede. „Ik heb haast, en moet deze straat inslaan om bij oom te komen.”

„Nu, dan tot wederziens,” sprak de lakenverver, die zijns weegs ging, terwijl Gerrit de straat insloeg, en weldra bij een huisje kwam, waarvan de deur open stond. Hij liep de donkere gang in, en daar hij in het achterhuis stemmen vernam, ging hij haar geheel door en kwam op een binnenplaats, waar hij zijn oom zag staan in gezelschap van twee mannen, die hij niet kende. De mannen schenen eenige waardigheid te bekleeden, althans, zijn oom sprak met hen op eerbiedigen toon, zoodat Gerrit, hoeveel haast hij ook had, hun gesprek niet durfde storen, maar zich liever zoolang met zijn nichtje bezig hield, welk kind ook op de plaats was.

Hoe zacht ook het gesprek tusschen zijn oom en de twee mannen gevoerd werd, toch vernam Gerrit er zooveel van, dat het liep over duiven. Speelman, of zooals hij eigenlijk heette, Willem Kornelisz. Speelman¹⁾, was een groot liefhebber van duiven, en gebruikte sommige van die vlugge vogels als boden, om tijdingen van de eene stad naar de andere over te brengen.

Reeds bij het eerste beleg van Leiden²⁾ had hij der stad zijn goede diensten bewezen, en kon de Magistraat door middel dezer vliegende boden met Prins Willem en 's lands Bewindhebbers in briefwisseling blijven. De beide heeren, die leden van het Leidsche Béstuur waren, verzochten Speelman, met het oog op het naderend gevaar, daar de stad weder met een beleg bedreigd werd, zijn duiven niet af te schaffen.

„Afschaffen! Ik mijn lievelingen afschaffen!” riep Speelman uit, „neen, achtbare heeren, daaraan denk ik niet. Zij zijn mij zoo lief als mijn kinderen, en de acht, die daar thans in de til zitten, zijn hier op deze binnenplaats geboren en gewend uit mijn hand hun voedsel te ontvangen. Ik zal u eens een paar laten zien, die de vlugste vliegers zijn van twintig uur in den omtrek.”

Dit zeggende, opende hij een luikje en greep twee duiven, die hij aan de beide leden van den Magistraat toonde. Die vogels muntten niet bijzonder uit door fraaie kleuren of sierlijken vorm; integendeel, zij hadden een donkere, bijna zwarte kleur, hier en daar door onregelmatige witte vlekken en strepen afgebroken, en hun oogen waren omringd door eene naakte, met melige en witachtige peukels bezette huid. Maar gelijk terecht beweerd wordt, dat niet de fraaiste dieren voor den mensch het nuttigste zijn, zoo ook hier. Deze onaanzienlijke duiven, die geenszins schitterden met het gewaad der zoogenaamde Romeinschen en Kroppers, hadden, vooral in tijden van nood, meer waarde dan al de Nonnetjes, Kappers of Ridderduiven, die het sieraad onzer duiventillen uitmaken.

„Hier hebt gij mijn Eva,” vervolgde Speelman, „die maakt de reis naar Rotterdam in minder dan twintig minuten, en als men haar weër spoedig loslaat,

kan zij tweemaal in een uur heen en weër vliegen. En die duif, die daar ginds in den hoek zit," ging hij voort op de til wijzend, „dat is mijn Zoetertje. Die vliegt altijd heen en weër naar Zoeterwoû, naar het hok van Jeroen Korneliszoon van Zoeterwoude. Die ik hier in mijn linkerhand heb, heet de Guit. Ik wil haar eens loslaten, en ben verzekerd, dat als zij op de til van mijn zwager, — die, zooals de heeren weten, te Delft woont — geen plaats vindt voor het hol van haar voet, of als men haar daar geen voedsel aanbiedt, oogenblikkelijk terugvliegt."

Thans achtte Gerrit het noodig, zich in het gesprek te mengen. Er was een gedachte bij hem opgekomen, die hij meende te moeten uitspreken.

„Oom," zei hij bijna fluisterend en op bedeesden toon, „moeder is zeer ongerust over vader. Vader is, zooals u weet, veertien dagen geleden met Bartels naar Enkhuizen vertrokken, om daar laken te verkoopen en zou dan naar Delft gaan, om oom Jan Pietersen, zijn broer, te bezoeken, — maar sedert al dien tijd hebben wij niets van vader vernomen, en moeder, die ongesteld is, maakt zich doodelijk ongerust, en mijn zusjes Bet en Kato zitten den ganschen dag te schreien, meenende dat vader door de Spanjaarden gevangen genomen is."

„Zoo slim zal het wel niet zijn," zeide Speelman, „maar wacht even, daar valt mij iets in. Ik kan wel eens de Guit naar Delft sturen . . ."

„Juist," viel Gerrit zijn oom in de rede, terwijl zijn oogen blonken, „dat dacht ik daar net. En als u dan een kleinen brief aan zijn poot hingt . . ."

„Opperbest," zei Speelman. „Vergeef het mij, achtbare heeren," vervolgde hij, zich tot de beide mannen

wendende, „dat ik eens in uw tegenwoordigheid mijn Guit loslaat wegens familiebelangen. Ziedaar Gerrit, houd de duif even vast. Dan zal ik een briefje gereed maken . . . . Met uw verlof,” ging hij voort, terwijl hij zich in zijn woning begaf.

Gerrit hield de duif vast, zag het zachtmoedige dier met vriendelijke oogen aan, en terwijl hij haar bekje tegen zijn lippen drukte, fluisterde hij het toe: „Breng ons spoedig goede tijding van vader.”

Weldra kwam Speelman terug met een fijn strookje perkament, waarop hij geschreven had: „Is Dirk Pietersen bij u? Zijn vrouw is ongerust. Weet gij ook iets van Bartels? Geef spoedig antwoord.” Dit strookje vouwde hij zoo klein mogelijk te zamen en bevestigde het met een fijn touwtje aan den linkerpoot der duif, waarna hij den vogel op zijn hand nam en hem toeriep: „Nu, Guit, naar Delft!” Hij wipte de duif op — en daar vloog zij heen, eerst in wijde kringen, alsof zij haar weg in die ongebaande ruimte boven zich nog vinden moest; daarna daalde zij, bleef met uitgespreide vleugels een minuut boven de toeschouwers zweven, steeg vervolgens opwaarts, zoo zacht alsof haar een koeltje in de hoogte droeg en . . . . verdween uit het gezicht.

„Over een paar uren hebben wij gewis tijding van mijn zwager,” zei Speelman, terwijl hij de andere duif in het hok zette, „en zoo de heeren willen wachten . . . .”

„Dat zullen wij niet kunnen,” was hun antwoord. „De zorgen onzer stad roepen ons weder naar het Raadhuis, — doch gaarne wenschen wij den afloop te vernemen.”

„Dien ik u zoo spoedig mogelijk zal doen weten,” zeide Speelman.

De beide heeren verlieten hierop het huis, en Gerrit begaf zich met zijn oom en nichtje naar het binnenvertrek, waar de zuster van Gerrits moeder bezig was met voor het middagmaal te zorgen.

„Vrouw,” zei Speelman, haar vriendelijk op den schouder kloppend, „wij moeten heden maar een half uur later eten dan gewoonlijk. Uw zuster is ongerust over haar man, en ik wil haar even met Gerrit gaan bezoeken, om ze zoo mogelijk gerust te stellen.”

„Doe dat,” sprak vrouw Speelman. „Gij hebt tijd genoeg, want het is net alsof vandaag het vuur niet branden wil en de boonen met elkander afgesproken hebben om niet gaar te worden. Groet Nelletje van me, en zeg haar, dat zij zich maar bedaard moet houden. Gij weet wel waarom.”

Speelman knipte met de oogen ten teeken, dat hij het wel wist, — en wij zullen het later ook weten.

Gerrit gaf zijn moei een afscheidskus, streekte de kleine Anna langs de wangen en begaf zich met zijn oom, die aan zijn vrouw nog eenige wenken gaf ten opzichte der uitgevlogen duif, op weg naar huis.

„Oom,” zei hij, toen zij samen op straat waren, „is het waar, dat Leiden weer in gevaar is van belegerd te worden?”

„Geheel zeker is het nog niet,” luidde het antwoord. „Requesens ³⁾ plannen zijn ons niet met juistheid bekend; maar men vermoedt wel, dat hij het oog op deze stad gevestigd houdt en voor de tweede maal ons belegeren zal. Er gaan zelfs geruchten, dat hij aan zijn veldoverste Valdez bevel heeft gegeven, Utrecht te verlaten en met 6 à 7000 man naar Amsterdam te vertrekken, om vervolgens te scheep herwaarts te komen. En dat er van dit gerucht iets aan moet zijn,

blijkt hieruit, dat zich heden morgen in de vroege de overste der burgerij, heer Andries Allartsz., met dertig soldaten en burgers naar Leiderdorp heeft be-geven, zoowel om op verkenning uit te gaan, als ook om zoo mogelijk den vijand tegen te houden."

"En onze burgerij zal zeker dapper vechten, niet-waar, oom? Zij zal de Spanjaarden wel verdrijven?"

"Wij hebben een dappere burgerij," hernam Speel-man, „maar wat vermag zij tegen overmacht? Wij willen evenwel niet klagen vóór den tijd.... Wat meent gij, Van Heide?"

Deze laatste woorden golden den man, die Gerrit een uur geleden op de Vischmarkt uit de macht van Krukkenhein verlost had, en die hun thans haastig tegemoet liep.

"Wat ik meen?" antwoordde de gevraagde. „Dat helaas het gerucht bevestigd is, dat de Spanjaarden komen. Daar straks zag ik een bode voor het huis van onzen Burgemeester Van der Werff, die vertelde, dat er een groote legerafdeeling, onder bevel van den heer de Licques, uit Haarlem naar deze stad op weg is. En och, och! Wat zal er dan van Leiden worden? Ik zeg met Salomo...."

"Het slimste is," viel hem Speelman in de rede, „dat de Regeering verzuimd heeft onze stad van een goeden voorraad levensmiddelen te voorzien en dat onze bezetting zoo gering is. Van waar mondivoorraad voor onze veertien duizend medeburgers te verkrijgen, als wij rondom door den vijand ingesloten zijn.... doch laat mij zwijgen en niet bezorgd zijn. De Heer zal voorzien."

"Had de Regeering maar naar onzen Prins van Oranje geluisterd, dan zouden wij thans minder te

vreezen hebben," zeide Van Heide. „De Prins voorzag wel, dat de Spanjaarden terug zouden komen. Onze Regeering is zeer nalatig geweest: niet eens heeft zij de verschansingen laten slechten, die de Spanjaarden verleden jaar gemaakt hebben. Ik zeg met Salomo . . . .”

„Dat komt," fluisterde Speelman hem in 't oor, „doordat er tot nog toe geen ware eendracht onder de leden van den Magistraat bestaat. Daar hebt gij, bijvoorbeeld, heer Jan van Baarsdorp en Kornelis van Swieten, die vertrouw ik voor geen oortje, en ik vrees dat zij meer op de hand van den Koning van Spanje dan van onzen Prins zijn.”

„Dat is best mogelijk," zeide Van Heide, „en als ik de Prins was, joeg ik ze het land uit, met een dracht slaag op den koop toe. Die wat verdient moet wat hebben, en ik zeg met Salomo . . . .”

„Oom," fluisterde Gerrit zijn leidsman toe, „zouden wij niet voortmaken? Moeder is zoo ongerust.”

„Ja, kom mijn jongen," antwoordde de duivenvriend. „Tot weérziens, Van Heide. Laat ons op betere tijden hopen.”

Zij namen van elkander afscheid, en Van Heide, wien het niet vergund werd uit te spreken wat Salomo zeide, begaf zich haastig naar elders, om ook daar het kwaad gerucht te verspreiden, terwijl Speelman en Gerrit hunnen weg vervolgden en weldra aan het huis van Pietersen kwamen.

„Moeder, daar is oom!" riep Gerrit zijn moeder toe, toen zij het vertrek binnentraden.

De vrouw van den lakenwever Pietersen had een eenigszins lijdend voorkomen, en ieder die haar zag kon wel merken, dat zij treurig van harte was. Het zag er netjes en zindelijk uit in haar woning, en

Krukkenhein had dan ook wel gelijk, toen hij zei, dat Gerrits vader een welvarend man was. Er heerschte eenige welstand in het huis, zichtbaar zoowel aan de kleeding van vrouw Pietersen en hare kinderen, van welke er twee in de kamer speelden, als aan het huisraad, dat blonk en getuigde van de nijverheid der huisvrouw.

Haastig wischte Gerrits moeder de tranen weg, die haar oogen bevochtigd hadden, in de hoop dat haar zwager een goede tijding kwam brengen, en bood hem de hand en een stoel.

„Ik kan u, helaas, niets anders omtrent Pietersen mededeelen,” begon Speelman, plaats nemende. „Maar kom zuster, Dirk is wel reeds meer zoolang van huis af geweest. Niet zoo spoedig den moed verloren!” haastte hij zich er bij te voegen, ziende dat de tranen opnieuw te voorschijn kwamen.

„Ik zou zoo ongerust niet zijn, zwager,” zeide de bedroefde vrouw, „als er niet zulke onheilspellende geruchten rondliepen en . . .”

Zij hield plotseling stil, doch zich bedenkende ging zij voort:

„Ik kan u wel mijn gedachten mededeelen, waar Gerrit bij is: hij zal wel weten te zwijgen waar het pas geeft, is het niet zoo?”

Gerrit vloog zijn moeder om den hals en drukte haar teeder in zijn armen: dat was het beste antwoord, dat hij geven kon.

„Welnu?” vroeg Speelman.

„Pietersen is met Bartels op reis.”

Zij drukte sterk op dien laatsten naam, en nu begreep haar zwager terstond wat zij bedoelde. Speelman had dien man nooit vertrouwd en menigwerf Pietersen

voor hem gewaarschuwd, maar zijn zwager was hiervoor doof gebleven. Wat moest hij thans zeggen? Als hij uitsprak wat hem op het hart en de tong lag, dan had Gerrits moeder geen oogenblik rust meer. Hij mocht dit thans niet doen.

„Ja zuster,” zei hij, „Pietersen had wijzer gedaan met thuis te blijven of zonder Bartels te vertrekken, — maar ik zeg nogmaals: Dirk is wel meer zoolang van huis geweest, en onze ongunstige gedachten over Bartels kunnen wel voorbarig geweest zijn. Schep moed, zuster. Wie weet, hoe spoedig Dirk hier is! Ja, 't zou mij niets verwonderen, als hij zoo eensklaps over de onderdeur kwam kijken.”

Maar vrouw Pietersen schudde twijfelend met het hoofd, loosde een diepen zucht, en zei:

„Dat doet hij niet. Ik heb een voorgevoel van droefheid en lijden, dat mij wacht, en 't is mij alsof er iets aan mijn hart knaagt, zulk een pijn heb ik daar.”

„Kom, kom, zuster,” zei Speelman, „gij stelt u de dingen ook zoo slim mogelijk voor. Gij zijt niet al te wel . . . kom, zie eens door de ruiten, hoe helder de Meizon schijnt, alsof de Heere God u daarmede wil zeggen: Zie, Ik schep het licht uit de duisternis en zal uw hart met vroolijkheid vervullen. Wees niet bezorgd en werp al uw bekommernis op Mij: Ik zal alles goed maken.”

Speelman had haar hand gevat en drukte die hartelijk, terwijl Gerrit eveneens zijn best deed om zijn moeder te troosten. Ook de twee kleintjes, die in de kamer speelden, kwamen toegelopen, hielden de moeder bij haar kleed vast en zagen haar aan met de vraag der deelneming op de lippen.

„En zoudt gij, omringd door zooveel liefde,” ver-

volgde Speelman, „nu nog niet het oog vol hoop ten hemel richten? Droog uw tranen en maak u de toekomst niet zoo donker.”

Hij stond op om heen te gaan.

„Gaat gij nu reeds?” vroeg zij.

„Ja, in de hoop weldra terug te zijn met een blijde tijding. Uw zoon zal u alles wel vertellen, daar ik nu om verschillende redenen naar huis moet. Vaarwel!”

Hij drukte haar de hand, tilde de kleintjes een voor een op, schudde ze in de hoogte, zoende ze dat het klapte, legde haastig zijn hand op Gerrits hoofd en snelde het huis uit. Toen hij den hoek der straat om was, vertraagde hij zijn schreden, en het aangezicht, dat daar straks nog glimlachte, nam nu een ernstige plooi aan.

„Ik ben blij, dat ik het huis uit ben,” zei hij bij zichzelf. „Ik kreeg het daar benauwd, want hoe meer ik over alles nadenk, des te meer kan ik in de onrust van mijn schoonzuster deelen. Ach, dat hij ook juist met dien Bartels op reis moest gaan! En wat zal er van hem worden, als wij eerstdaags door den Spanjaard worden ingesloten? Arme vrouw!”

En treurig het hoofd schuddende zette hij zijn weg voort, terwijl alles wat hij op straat zag hem nog angstiger stemde. Hier trokken eenige soldaten met musket of doelroer gewapend uit, om de wacht op de wallen te bezetten. Ginds verzamelden zich eenige burgers om den rotmeester, die hun wapenen uitdeelde. Schuiten met steen en zand beladen, bestemd voor schans en buitenmuur, voeren door de grachten. Overal stonden mannen, vrouwen en kinderen met bekommerde aangezichten, terwijl anderen, die op heldenfeiten en buit hoopten, vroolijke liederen zongen. En van verre klonken mokerslagen op poort en toren, tot versterking der bedreigde veste.

Nog vóórdat het donker was, kwam de Guit op de binnenplaats terug. Speelman haastte zich naar de til, greep de duif, — en zie, zij had een briefje aan haar poot gebonden, dat anders gevouwen was, dan dat hij had verzonden. Spoedig gaf hij zijn vliegende bode het gewenschte voedsel, maakte het briefje los en las het volgende: „Van Dirk Pietersen hebben wij geen spoor gezien. Bartels is, naar wij vernemen, gisteren in de stad geweest en moet naar Den Haag zijn vertrokken. Er heerscht hier groote onrust over Leiden. De Prins heeft Ruikhaver met een vendel krijgsknechten uitgezonden, om den verwacht wordenden vijand tegen te houden. Gode bevolen!”

Sprakeloos staarde Speelman op dit stukje papier, en zijn gedachten vlogen naar het huis zijner schoon-zuster en van daar naar Delft en Den Haag. Wat was er van Dirk Pietersen geworden? Bartels zou het wel weten, maar hoe dezen op het spoor te komen? Wat moest hij nu aan de zuster zijner vrouw zeggen?

Deze vragen bij zich zelve overleggende, werd zijn aandacht getrokken door het geroffel van een trom, die geroerd werd, en vermoedende dat er een bekendmaking van regeeringswege geschiedde, snelde hij naar buiten.

TWEEDE HOOFDSTUK.

Waarin een korte schets gegeven wordt van den toestand der stad gedurende de twee eerste maanden van het beleg.

Twee maanden waren voorbijgegaan, sedert Gerrit zijn oom op de binnenplaats bij zijn duiven had be-

zocht. Twee maanden beteekenen als tijdsverloop gewoonlijk niet veel, maar in sommige omstandigheden schijnen zij langer dan jaren te zijn. Voor iemand die zijn dagelijksche bezigheid met ijver vervult, vliegen twee maanden met snelheid voorbij, maar voor den gevangene, die twee maanden in den kerker zucht, loopt de tijd als met een slakkengang. En Leiden kon zich als een gevangene beschouwen, daar de vijand de stad van alle zijden nauw had ingesloten. Om u hiervan te overtuigen zal ik u zoo beknopt mogelijk mededeelen, wat er sedert dien 24sten Mei, den dag waarop ons verhaal begon, is voorgevallen.

Van Heide had goed gehoord, toen hij aan Speelman vertelde, dat Mr. Andries Allartsz *) zich met dertig soldaten en burgers naar Leiderdorp had begeven, om den Spanjaard te beletten zich daar opnieuw te nestelen; maar deze schermutseling liep ongelukkig af, en heer Andries zelf liet er het leven bij met vier van zijn manschappen. De Spanjaarden vestigden zich toen weer aldaar en Valdez koos die plaats evenals vroeger tot zijn hoofdkwartier. Kort daarop bezette de Spaansche overste Don Louis de Gayetan het dorp Zoeterwoude, nam een schans bij den Leidschendam, die de Hollanders ⁵⁾ verzuimd hadden te slechten, en ging, 26 Mei, op 's-Gravenhage los. Wel trok onze bekende geus, de hopman Ruikhaver, die juist aldaar in bezetting lag, den Spanjaard te gemoet, en raakte hij aan de Geestbrug met hem in een scherp gevecht, maar hij kon den machtigen stroom der vijanden niet keeren, en dus viel zoowel de Leidschendam als Den Haag in der Spanjaards handen. Door dit oponthoud was echter veel tijd gewonnen, en dezen hadden zich vele hervormingsge-

zinde Haagsche burgers ten nutte gemaakt, om met hun tilbare have in schuiten naar Delft te vluchten, waar zich Prins Willem ophield. Intusschen rukte ook het andere gedeelte van het Spaansche leger aan. Een afdeeling onder bevel van den heer De Licques trok uit Haarlem over Noordwijk naar Valkenburg, aan de andere zijde van Leiden, tegenover Leiderdorp. Daar — te Valkenburg — lagen vijf vendels Engelschen, onder Eduard Chester, die Prins Willem gezonden had en die, helaas, een onvoltooide schans moesten verdedigen. Op de nadering der Spanjaarden namen de Engelschen aanstonds de vlucht naar Leiden en begeerden binnengelaten te worden; doch de Magistraat wantrouwde deze vreemdelingen, vrezende dat zij meer aan levensonderhoud zouden kosten dan zij waard waren. De Magistraat had goed gezien; want zij liepen naar de Spanjaarden over, met uitzondering van dertig man onder aanvoering van den hopman Cromwell *). De andere afdeeling, onder bevel van Don Martin d'Ayala, kwam uit Utrecht en trok naar de Goudsche Sluis, waar zij werd tegengehouden door een verschansing, welke mede door Engelsche dienstroepen bezet en verdedigd werd. Driemaal moesten de Spanjaarden deze schans bestormen, voordat het hun gelukte de verdedigers, die gebrek aan kruit en mondkost kregen, daaruit te verdrijven. Nu was de stad van alle zijden ingesloten en wierp de vijand groote batterijen en sterke schansen op, die hij met kanonnen en veldstukken beplante. De voornaamste dezer batterijen en schansen waren de Schans op de Dwarswetering en die van Casse Vasse ten westen van

---

*) Zij werden voor hun laf gedrag naar verdienste behandeld, daar de Licques hen als schansgravers gebruikte.

Leiderdorp, de schans Della grande Victoria achter de legerplaats van den Spaanschen overste Marion; de schansen te Lammen en Jaapklaas ten zuiden der stad.

Tegenover dit leger der vijanden had de stad slechts een zwakke bezetting van vijf en twintig honderd man, saamgesteld uit eenige vrijbuiters, bezoldigde burgers en schutters, over welke geringe macht Jonkheer Johan van der Does, in plaats van den gesneuvelden Andries Allartsz, het bevel voerde. Waarlijk, een zeer geringe macht, wel in staat om moedeloosheid op te wekken bij hen, die de overwinning alleen van zwaard of musket verwachtten. Maar gelukkig waren er in Leiden mannen, die over schans, bolwerk en batterij heen naar den Hemel zagen, waar er Een woont, die, als het Hem behaagt, alle vijanden verdoen kan met den adem zijnsmonds. Dit opzien naar boven, — dit bidden om des Heeren hulp sluit evenwel geen werkzaamheid uit. Integendeel, de man die in God gelooft, maakt gebruik van alle middelen, welke hij in zijn bereik heeft, in het vertrouwen dat de Heer ze zegenen zal. Ook de Leidsche Magistraat, met den waardigen Burgemeester Pieter Adriaansz. van der Werff ⁶⁾ aan het hoofd, bleef niet werkeloos. Allereerst zond hij den Prins bericht van den toestand der stad en verzocht Zijn Hoogheid alles te doen om de stad te ontzetten; waarop de Prins antwoordde, dat het lot der stad hem zeer ter harte ging en dat hij hoopte, dat zij het drie maanden tegen den vijand kon uithouden, daar het hem en den Staten voor-als-nog onmogelijk was om haar te hulp te komen. De bezetting moest zich maar dapper verweren, daar gansch Holland de oogen op Leiden geslagen had. — Het was een magere vertroosting voor de Leidenaars. De

Prins meende het zeer goed, maar de belegerden moesten leeren, zelfs op den besten prins geen te groot vertrouwen te stellen. Hoe zouden zij het drie maanden kunnen uithouden, daar er veertien duizend menschen binnen Leidens belegerde muren waren, die te zamen slechts honderd tien last koren bezaten! Zij zouden immers in dien tijd van honger omkomen. Andermaal schreef de Prins en gaf aan de Regeering den raad om alle zieken, zwakken en onnutte monden, zoo er nog gelegenheid bestond, uit de stad te verwijderen, en vermaande hij hen dringend, toch eendrachtig en vol moed te zijn, daar er een eeuwige schande aan hen en hun nakomelingen zou kleven, als zij zich niet van hun plicht kweten. De Magistraat nam dezen raad en vermaning zeer ter harte en antwoordde den Prins, dat, ofschoon de voorraad niet voor drie maanden toereikend was, men niettemin besloten had, veeleer den nijpendsten honger te verduren, dan slaven van de Spanjaarden te worden. 7)

Bij deze briefwisseling bleef het niet. Eenige Leidenaars, die uitgeweken waren en den spotnaam van *Glippers* droegen, wisten brieven binnen de stad te krijgen, die evenwel blijken droegen van niet zonder voorweten der Spanjaarden geschreven te zijn en wier inhoud moest strekken om de Leidenaars tot de overgave te bewegen. Op al deze brieven gaf echter de stedelijke regeering geen antwoord 8); daarentegen werd zij door het lafhartig gedrag der Glippers te meer bevestigd in haar besluit om manmoedig te zijn en tot het uiterste vol te houden. Zij namen maatregelen ten opzichte van het uitdeelen der levensmiddelen, en nog voor het einde van Juni ontving ieder Leidsch burger slechts een half pond brood

daags, terwijl degenen, die de wacht moesten betrekken, een pond verkregen. Ook mocht er van melk geen gebruik gemaakt worden, dan om boter te maken. Aan vee ontbrak het voorhands nog niet, daar er omstreeks zevenhonderd koeien in de stad waren, die elken morgen naar de weiden, buiten de stad — doch binnen haar bolwerken en verschansingen — gedreven en van daar teruggehaald werden, als er gevaar was. Merkwaardig is het, dat deze dieren zichzelf, door hun instinct, van naderend onheil bewust bleken, want telkens als de stormklok geluid werd of de kanonnen zich deden hooren, kwamen zij ijlings stadwaarts aangerend. Ook is het wel opmerkelijk, dat de Spanjaarden van dezen ganschen veestapel slechts één koe en drie kalveren bemachtigden. Een anderen maatregel nam de Magistraat ten opzichte van het geld, dat wegens het stilstaan van allen handel en verkeer, schaarsch begon te worden. Er werden papieren noodmunten vervaardigd uit de omslagen der Roomsche kerkboeken, noodmunten, die een waarde moesten vertegenwoordigen van veertien en achten-twintig stuivers, terwijl er ook een koperen noodmuntje geslagen werd, gangbaar voor een halven stuiver.

Intusschen zaten de militaire bevelhebbers ook niet ledig. Opgewekt door de burgerij, die grooten moed en volharding betoonde, en gedrongen door den nood der omstandigheden, richtte de prinselijke bevelhebber der stad, Dirk van Bronkhorst, een ruiterbende op uit de burgers, van wier dienst men, onder bevel van Karel van Dam, bij een uitval veel goeds verwachtte, terwijl de heer Van der Does de bezoldigde verdedigers aanvoerde en tot onderbevelhebbers had Jan van Duivenvoorde, Andries Schott, Bartholomeus Havik,

Klaas Dirk van Montfoort en anderen. Bovendien, gelijk ik u reeds vroeger gezegd heb, waren er eenige vrijbuiters in de stad, die onder aanvoering stonden van Barend Kornelisse van Keulen, en gezworen hadden, waar zij konden den vijand afbreuk te doen. Hierbij geven wij u een staaltje van hun onverschrokkenheid.

Het was algemeen bekend, dat Leiden gebrek had aan levensmiddelen, en met toestemming van den Prins en de regeering van Gouda werden er in laatstgemelde stad dertig schuiten met tarwe en rogge bevracht, om die binnen Leiden te brengen. Dit was nu niet zeer gemakkelijk, gelijk gij wel denken kunt, want al de toegangen tot de stad waren door den vijand bezet, doch de Goudenaars hoopten onder begunstiging van den nacht en langs een niet algemeen bekend vaarwater, hun plan toch uit te voeren. Door Speelmans duivenpost hadden de Leidenaars bericht ontvangen van 'tgeen de Goudenaars 6 Juni voornemens waren, en zouden de ruiters van Karel van Dam en de vrijbuiters van Kornelisse van Keulen dienzelfden nacht de schuiten te gemoet gaan. Maar God laat het dikwijls om voor ons onbekende redenen toe, dat ook de beste plannen verijdelen. Op een zeker punt van den weg zou zich een landman bevinden, die de aanvoeders der schuiten den weg moest wijzen. De schuiten bereikten ongehinderd dat afgesproken punt, maar de landman was nergens te vinden, en eerst te laat kwam het uit, dat hij aan den oever, moe van 't wachten, in slaap gevallen was. De schuiten voeren nu op goed geluk verder, maar jammer genoeg, sloegen zij het verkeerde vaarwater in en dwaalden den ganschen nacht door, totdat de morgen aanbrak, en vreezende door den landman verraden te zijn, maakten zij rechts-

omkeert en gingen terug naar Gouda. Intusschen hadden zich de Leidenaars, getrouw aan de afspraak, op weg begeven, en voeren de vrijbuiters van Van Keulen in hun schepen den Rijn op, om indien zij de schuiten ontmoetten, de tarwe en de rogge over te laden. Doch — de Goudenaars waren ver te zoeken. Wel waren de vrijbuiters hierover mismoedig, maar niet ontmoedigd, en spoedig bemerkte het scherpe oog van Kornelisse van Keulen twee groote proviandschepen, die voor de Spanjaarden bestemd waren. Dat was juist iets wat hem leek. Aanstonds besprong hij met zijn manschappen de vijandelijke bodems, sloeg de Spanjaarden die er op waren dood, en nam den buit op zijn schepen over, terwijl hij de Spaansche vaartuigen verbrandde en in den grond boorde. De buit bestond uit kruit, geschut, levensmiddelen, laken, fluweel en sieraden. Deze strijd was echter door de Spaansche belegeringstroepen niet onopgemerkt gebleven, en zoo had Valdez eenige soldaten naar de Zijlbrug gezonden om den vrijbuiters hun roof te ontnemen. Maar nu rukten de ruiters en eenige goed gewapende burgers uit de Hoogewoerdspoort en vielen de Spanjaarden zoo geducht aan, dat dezen weken en den vrijbuiters hun tocht naar de stad moesten laten vervolgen. Bij die gelegenheid maakten de vrijbuiters op de Spaansche proviandschepen een man gevangen, die lafhartig genoeg was geweest om de rol van verrader te spelen. Hij was een Leidenaar en heette — vreemd genoeg — Peerken Quaatgelaat. Op een gruwelijke wijze werd hij ter dood gebracht. Men sneed hem bij levenden lijve aan vier stukken en hing deze bloedige ledematen aan de vier poorten der stad op, tot een afschrikkend voorbeeld voor ieder, die zijne vaderstad ontrouw werd.

Maar ook de Spanjaarden waren wreed, noodeloos wreed, en daarbij lafhartig genoeg om hun wreedheid aan een knaap te koelen. Deze, met den bijnaam van Leeuwkje of Leeuwken, had reeds bij het eerste beleg bewijzen van moed en dapperheid gegeven, en de Spanjaarden waren opnieuw getuigen geweest van zijn onverschrokkenheid bij den hierboven verhaalden aanval op Leiderdorp. Bijna dagelijks hadden er schermutselingen plaats en Leeuwkje was overal bij. Doch op zekeren dag (6 Juli) was hij, moede van inspanning, na een schermutseling ingeslapen. De Spanjaarden vonden hem in het gras, namen hem onder groot gejuich — alsof zij een heldenstuk bedreven hadden — gevangen, en sneden den armen jongen eerst neus en ooren af en hingen hem daarna aan een zijner teenen op. Leeuwkje was echter een meester in de gymnastiek, en niettegenstaande pijn en bloedverlies wist hij zich aan zijn been omhoog te werken, waarop de vijanden hem doodschoten.

Ik heb u gezegd, dat de bevelhebber der stad van 's Prinsen wege, de overste Dirk van Bronkhorst, een ruiterbende had gevormd met het doel om den vijand, waar zij kon afbreuk te doen. Zulk een ruiterbende was onmisbaar, want soms moest inderhaast een uitval gedaan worden, waarbij het voetvolk, wegens minder snellen voortgang, niet gebruikt kon worden. Om zijn ruiterbende aan te moedigen, loofde Van Bronkhorst prijzen in geld uit aan dengene, die zich het verdienstelijkst maakte. Spoedig daagden dan ook liefhebbers op, die gaarne zulk een prijs wilden verdienen. De Spanjaarden, wien het er om te doen was, de stad door honger tot overgave te dwingen, hadden een kleine schans buiten de Rijnsburgerpoort opge-

worpen, met geen ander doel, dan de Leidenaars te beletten groenten uit de in dien omtrek liggende moes- of kooltuinen te halen. Deze schans was een doorn in het oog der belegerden, en op aansporing van heer Van Bronkhorst nam de ruiterbende het besluit, die schans onschadelijk te maken. In den nacht van den 17 Juli trok zij de poort uit en drong zoo stil mogelijk tot de schans door, welke zij dan ook, ofschoon ze met dapperheid verdedigd werd, veroverde, waarbij al de Spanjaarden werden vermoord. Zekere Pauwels Vlieguit was de eerste, die de schans was binnengedrongen, en hij verkreeg dan ook de uitgeloofde twaalf gulden. Dit heldenfeit moedigde tevens de gewapende burgers aan, die onder bevel van Van der Does stonden. Zij waagden een uitval op de schans bij Boshuizen, buiten de Wittepoort, namen ze in en brachten de zestig Spanjaarden, die haar bezet hielden, zonder genade om het leven. Doch te nauwernood vernam dit de Opperbevelhebber Valdez, of hij zond oogenblikkelijk uit Leiderdorp, Lammen, Voorschoten en Wassenaar troepen, die de schans moesten hernemen. Driemaal beproefden de Spanjaarden een aanval, maar werden telkens met groot verlies teruggeslagen. Intusschen lag het niet in het plan der Leidsche verdedigers, deze schans te behouden: zij hadden hun doel bereikt met haar te slechten, en daar zij nu aan de Spanjaarden bewijzen gegeven hadden van hun dapperheid, keerden zij weder stadwaarts, slechts weinige gekwetsten tellende, terwijl de Spanjaarden meer dan honderd man verloren hadden.

En zoo ging het voort, van den eenen dag op den anderen, vechtende, aanvallende, schermutselende met den vijand, die van zijn kant de stad steeds nauwer

insloot. Het gevolg hiervan was, dat zich de honger, na een beleg van twee maanden, reeds sterk deed gevoelen, en de Regeering maatregelen moest nemen, om met den geringen voorraad van levensmiddelen zoo spaarzaam mogelijk om te gaan.

Ik heb u thans met den toestand der stad van binnen en van buiten eenigszins bekend gemaakt en zal u in het volgende hoofdstuk weder in aanraking brengen met de personen, die wij in het begin van ons verhaal hebben aangetroffen.

DERDE HOOFDSTUK.

Waarin wij iets van Bartels, Van Heide en Krukkenhein vernemen.

De geboorte van een kind is gewoonlijk een bron van vreugde voor de jeugd, die met blijdschap de eerste levenskreten van 't pas geboren wicht begroet. Gerrit Pietersen zou het u kunnen zeggen, hoe gelukkig en verheugd hij steeds was, als vader hem vertelde, dat God hem eerstdaags een zusje of broertje zou schenken, en hoe zijn oogen schitterden, als de baker hem kort daarop het wel ingewikkelde pak, waaruit een kinderhoofdje eventjes te voorschijn keek, op de armen legde. Maar hoe komt het, dat thans zijn blijdschap minder groot is, ja dat, in plaats van een glimlach, een smartelijke trek om zijn lippen speelt? Het is toch nog maar een paar dagen geleden, dat moeder hem verzocht, haastig Nellemeu — zoo noemt hij dikwijls tante Spielman — te roepen,

en dat deze spoedig met twee andere vrouwen was gekomen, waarop een uur later Nellemeu hem met dikke tranen in de oogen had toegesproken, dat hij een zusje rijker was geworden. Waarom dan niet gejuicht en God gedankt voor dezen zegen? Ach, het laatste deed hij wel, maar niet zonder hevig daarbij te snikken.

Gij raadt wel, wat Gerrit deerde. Sedert de laatste dagen zweefde zijn moeder in bestendig doodsgevaar, en nu vooral had de geneesheer het hoofd geschud, daar de arme vrouw maar aldoor jammerde om haar man, van wien zij sedert Mei taal noch teeken had vernomen. En wat kon zij doen, om iets van hem te weten te komen? Niets. De poorten waren gesloten, de uitgangen bezet en de stad was omsingeld van een machtig leger, dat niemand uit- of inliet. Kwelde haar dus de zorg om haar man, even zorgwekkend was voor haar de toekomst. Het was immers mogelijk, dat de Spaansche veldheer bevel zou geven om de stad te bestormen, en wat zou dan een handjevol uitgeputte mannen tegen den sterken vijand vermogen? Ach, met schrik dacht zij aan hetgeen gebeuren zou als de Spanjaarden de stad vermeesterden. Zij wist immers, hoe de vijand een jaar te voren Haarlem schier had uitgemoord. Wat zou er dan van haar en van haar kinderen worden? Daarbij, de honger deed zich meer en meer gevoelen en schoon er een paar aanzienlijke dames waren, die haar dagelijks beschuit of eenig ander voedsel zonden, zoo was dit toch niet toereikend om haar kroost geheel te voldoen. En uitzicht, dat het spoedig beteren zou, bestond er niet. Integendeel, het koren raakte op en weldra was er niets meer te eten overig dan eenige moeskruiden en het vleesch van runderen, schapen en varkens.

Gij begrijpt, dat al deze omstandigheden weinig geschikt waren om de harten vroolijk te stemmen. Het waren bange dagen voor het gansche vaderland en voor Leiden in het bijzonder, — bange dagen, die met iederen klokslag nog banger werden.

Toch brak er een kleine verademing aan voor het gezin van vrouw Pietersen. Op den middag van den tweeden Augustus kwam Speelman haastig de kamer binnen geloopt van zijn schoonzuster, die — zwak als zij was — het bed hield, terwijl Gerrit bij haar zat en naar zijn zusjes keek die — waarschijnlijk uit honger — bakkertje speelden, waarbij de eene brood bakte van zand en water, en de andere dit voor steentjes kwam koopen. Gerrits moeder sliep niet; zij zat, leunende tegen de kussens, overeind in bed en gaf aan haar wichtje de moederborst, die helaas weinig voedsel kon aanbieden.

„Zuster,” zei hij, een stuk papier omhoog houdende, „ik heb nadere tijdingen ontvangen, die ons misschien op het spoor van Pietersen zullen brengen.”

Een glimlach vertoonde zich op de wangen der kraamvrouw, die nu met behulp der baker het kind in de wieg legde.

„Hebt gij tijding van mijn lieven man?” vroeg zij vol hoop.

„Van hem zelf niet,” was zijn antwoord. „Doch luister, ik zal u vertellen, wat ik weet. Gerrit,” vervolgde hij, zich tot zijn neef wendende, wiens hart van blijde hoop klopte toen zijn oom deze goede woorden deed hooren, „Gerrit, je kent de Guit, die reeds zoo menige reis tusschen Delft en deze stad gedaan heeft? Welnu, ik had de duif een dag of drie geleden losgelaten met verzoek aan uw oom Jan te Delft, om

ons bericht te zenden, hoe de zaken stonden. Maar ik wachtte te vergeefs. Gedurig keerde ik teleurgesteld van de til terug en eindelijk begon ik reeds te vreezen, dat mijn arme Guit verdwaald of in Spaansche handen gevallen was, totdat ik haar daar straks terug zag komen met een briefje aan haar pooten. Zwager Jan Pietersen vertelt mij ongeveer het volgende. Er was ontdekt, dat Valdez, door middel van eenige verraders, binnen Delft en Den Haag pogingen deed, om zich van eerstgenoemde stad meester te maken, maar gelukkig was de Regeering het tijdig te weten gekomen, en waren de Spanjaarden, nu de kans verkeken was, onverrichter zake teruggekeerd, terwijl twee der verraders gevangen genomen werden. Een hunner is . . . Bartels. Zoodra zwager Jan dit te weten kwam, heeft hij getracht bij hem toegelaten te worden, ten einde uit zijn mond te vernemen, waar Dirk gebleven was; de toegang werd hem echter geweigerd, doch de Schout heeft hem beloofd, het zelf te onderzoeken. Zoodra zwager Jan iets naders wist, zou hij het mij doen weten en verzocht mij de Guit spoedig terug te zenden, 'tgeen ik morgen zal doen. Wij leven dus in de hoop, dat wij spoedig meer zullen weten."

„God geve, dat het iets goeds zij!” zuchtte vrouw Pietersen.

„Dat denk ik wel, lieve moeder,” zeide Gerrit. „Ik heb er een voorgevoel van, dat vader spoedig hier zal zijn.”

„Ik hoop, dat je je niet bedriegt, jongen. Bid maar getrouw tot den Heer.”

„En God zal uitkomst geven, zuster,” zei Spielman. „Hij zal ons ook verlossen uit der Spaanschen' macht. Wellicht staan ons nog bangere dagen te wachten,

waarin het water tot de lippen zal komen, maar met des Heeren hulp zullen wij overwinnen. Houd moed, zuster. Heb je nog brood en vleesch in huis?"

„Geen kruimel meer," antwoordde Gerrits moeder. „Wij hebben heden morgen anderhalf pond brood en vleesch gekregen, maar de kinderen hadden zulk een honger, dat zij zelfs de beschuiten, die voor mij bestemd waren, in water gedoopt en opgegeten hebben.

„Dan heb ik nog wat voor de kindertjes," zei Speelman, in zijn zakken tastende en een paar sneden brood met vleesch te voorschijn halende. Nauwelijks zagen dit Gerrits zusjes, die nog steeds bakkertje speelden, of zij lieten haar zanderig brood liggen en sprongen op oom toe, die ieder een stuk gaf, dat regelrecht naar binnen ging. Gerrit ontving ook zijn deel, maar hij legde het op een kast en dekte het met papier toe

„Ik heb geen honger, oom," zei hij. „Ik zal het bewaren, totdat . . ."

Hij wilde zeggen: totdat mijn zusjes weer honger krijgen, maar in hetzelfde oogenblik werd de deur geopend en een der kinderen van Speelman kwam zijn vader roepen, daar er twee heeren van den Magistraat gekomen waren, die hem wenschten te spreken. Speelman nam dan haastig afscheid, droeg Gerrit op, trouw bij moeder te blijven en haar te vertroosten, zooveel in zijn macht was en verliet het huis. In zijn woning gekomen, trof hij er dezelfde heeren aan, die wij in het eerste Hoofdstuk ontmoet hebben. Deze heeren deelden onzen duivenliefhebber mede, dat er van 's Prinsen wege onderhandelingen werden gevoerd met de Staten van Zeeland, om de benarde stad met een vloot te hulp te komen, zoowel om haar te ontzetten als van voedsel te voorzien. Nu

konden de heeren nog niet zeggen, hoe ver die onderhandelingen gevorderd waren, maar naar hun meening zou de vloot, *als* zij kwam, den weg over Rotterdam en voorts langs Reguliersdam, over het Zoetermeersche meer en de Noord-Aa over Zoeterwoude naar Leiden moeten nemen. In dit geval was het evenwel noodig, iemand in een der tusschengenoemde plaatsen te hebben, op wien men rekenen en die van tijd tot tijd bericht naar Leiden zenden kon. De Heeren hadden hierbij het oog op Speelman en vroegen hem, of hij zoo iemand kende.

„Gewis,” antwoordde deze, „ik ken te Zoetermeer verscheidene menschen en heb te Zoeterwoude een vriend, den landman Jeroen Kornelisz. Mijn duif, het Zoetertje, is reeds meermalen bij hem geweest.”

„Dus als gij haar laat vliegen, begeeft zij zich naar Zoeterwoude?”

„Dat geloof ik niet, heeren. Het Zoetertje heeft nu in lang geen reis derwaarts gemaakt, en ik zou er haar eerst moeten brengen.”

„Zoudt gij dat durven ondernemen?” vroegen de Heeren. „Gij weet, Zoeterwoude ligt vol Spaansche soldaten, en als men u ving, zouden zij korte wetten met u maken.”

„Dat is waar,” zeide Speelman, „maar als ik door mijn dood de stad kan redden, wil ik mijn leven wel aan dit gevaar blootstellen. Maar 't is immers niet gezegd, dat men mij vangt.”

„Er behoort veel omzichtigheid en overleg toe,” zeiden de Heeren, „doch voorshands behoeven wij uw dienst nog niet. Mocht die echter noodig zijn . . .”

„Rekent dan op mij,” zei Speelman.

De leden van den Magistraat prezen zijn ijver en zijn vaderlandsliefde, waarna zij vertrokken. De vrouw

van Speelman was evenwel niets tevreden met 'tgeen haar man had gezegd: zij hield hem voor, dat hij haar en de kinderen in dezen bangen tijd niet mocht verlaten, maar Speelman meende, dat zij zich vóór den tijd niet ongerust moest maken en begaf zich naar zijn duiven, aan welke hij een handjevol boonen gaf, waarmee hij zuinig moest zijn, daar zijn voorraad zeer gering was. Toen hij weer in huis kwam, trad hij bijna te gelijk met Van Heide binnen, die twee dagen op wacht was geweest en nu een uurtje bij vriend Speelman kwam praten. Want Van Heide was een aartsbabbelaar en stond als het wandelende nieuws in de stad bekend.

„Ik kwam eens hooren, hoe gij het maakt,” begon hij. „'t Is ook wel noodig in dezen ramspoedigen tijd. Ik zeg met Salomo . . . .”

„Het doet mij ook genoegen u te zien,” viel hem Speelman in de rede. „Maar gij kunt mij meer vertellen dan ik u, daar gij u gewoonlijk in de nabijheid bevindt van bevelvoerders en kapiteins, die meer weten dan ik. Hoe hebt gij 't op de wacht gehad?”

„O, bitter slecht. Tweemaal moest ik mee op een uitval buiten de Zijlpoort, om de belegeraars bij de schans van het Boterhuis te verjagen, maar beide keeren kwam ik er met een nat pak af, doordat ik in 't water viel.”

„Daar is drogen goed voor,” zei Speelman schertsend, „wij zijn in de warme dagen, en dan hindert een nat pak weinig. Dat zit maar van buiten.”

„Ja, maar van binnen was 't nog schraalder,” sprak Van Heide, die een zuur gezicht zette, „ik heb in die twee dagen niets gehad dan twee pond brood en wat mondwater . . . ik, die gewoon ben elken dag zooveel te eten als ik lust.”

„Dank God, dat gij nog twee pond brood gehad hebt, en bid Hem dat Hij 't gevaar spoedig van Leiden afwende, want anders zou 't kunnen gebeuren, dat gij noch brood, noch vleesch te eten kreegt.”

„Maar dat zou ik niet kunnen uithouden. Als ik honger heb, moet ik eten.”

„Best; maar als er nu niets is, wat dan?”

Van Heide zat met het antwoord verlegen.

„Zoover zal 't evenwel niet komen,” zeide hij ten laatste. „Dat meent juffrouw Dinges ook, die op de Breestraat woont; gij weet wel, die oude juffer, die er vier schoothondjes op na houdt en ze oppast alsof 't haar kinderen zijn. Zij gelooft, dat onze Prins wel een middel zal vinden om Leiden van brood en haar hondjes van worst te voorzien.”

„Ik wil 't zeer hopen,” sprak Speelman ernstig, „dat de Prins een middel vindt om onze stad uit de benauwdheid te redden, maar 't zou mij niet verwonderen, als er nog eens dagen kwamen, dat die juffer voor haar schoothondjes brood noch worst zou vinden.”

„Is 't mogelijk!” riep Van Heide uit. „Dat verhoede God! Ik dacht anders, dat de zaken zoo slim niet stonden en wij weldra de Zeeuwsche vloot hier zouden hebben met overvloed van levensmiddelen.”

„En hoe zou die Zeeuwsche vloot hier komen?” vroeg Speelman. „Vergeet gij dan geheel en al, dat de Spanjaarden allen toevoer te land en te water hebben afgesneden?”

„Neen, dat weet ik wel, maar ik heb gehoord, dat Oranje den 24sten der vorige maand (Juli), als éenige redding voor de stad, heeft voorgesteld de sluizen bij Rotterdam, Schiedam, Delfshaven en elders open te zetten, en dat de Staten dit verzoek hebben ingewilligd,

niettegenstaande de groote schade, hierdoor aan de landerijen berokkend."

„Ja, een zeer groote schade," zei Speelman; „er gaan alsdan meer dan zes tonnen gouds verloren, en een arbeid van duizend jaren, dien onze voorouders besteed hebben om den grond aan de zee te ontwoekeren, wordt te niet gemaakt. Doch beter bedorven land dan verloren land."

„Dat zeg ik ook. En 't is nog beter, dat er zooveel land verloren gaat, dan dat wij allen van honger zouden omkomen. Ik zeg met Salomo . . ."

„Hebt gij ook altemet vernomen," viel hem Speelman in de rede, „wanneer men er toe over zal gaan, die sluizen te openen of de dijken door te steken?"

„Ik weet het niet; maar mij dunkt, dat zal wel eerstdaags gebeuren.⁹⁾ Morgen vroeg moet ik weer op wacht en hoop dan te zien, hoe de heeren Spanjaarden in 't water spartelen."

„Maar als nu de wind eens tegen is en het water van in plaats naar de stad drijft, wat dan?"

„Och, gij stelt u ook altijd het moeilijkste voor," zei Van Heide. „Volgens mijn verstand moet het water komen, als de sluizen open zijn. Ik zeg met Salomo . . ."

„En wat zegt Salomo dan?" vroeg Speelman, die een weinig gram werd, daar Van Heide deze woorden gedurig in den mond nam.

„Salomo zegt . . . dat . . . Salomo zegt . . . dat . . . ik . . ." stotterde Van Heide.

„Ik weet niet alles, wat Salomo zegt," zei Speelman ernstig, „maar één ding weet ik; hij zegt: „Vertrouw op den Heer met uw gansche hart, en steun op uw verstand niet." Ons verstand kan ons bedriegen. 't Is mogelijk, dat God toelaat, dat de wind het water

terugdrijft, maar ook dan nog moeten wij op God vertrouwen, dat Hij ons redden kan en zal op zijn tijd."

"Dat is waar," sprak Van Heide een weinig verlegen.... „Maar.... daar hoor ik den klepel gaan. Er wordt zeker iets vanwege Burgemeesteren afgekondigd. Ik wil weten, wat het is."

Beiden gingen hierop naar buiten en vernamen, dat de burgers op bevel van den Magistraat hun paarden uit de weide moesten halen en op stal zetten, opdat het gras langer kon strekken voor de koeien. Voorts werd het gebruik van rundvleesch nauwer beperkt en daar er geen rogge meer aanwezig was, gaven Burgemeesteren last moutkoeken te bakken, die alles behalve wel-smakend waren en daarenboven nog hoog in prijs.

"Waar zal het met ons heen?" vroeg Van Heide, die een bedenkelijk gezicht zette.

"Waarheen God ons leiden wil," gaf Speelman ten antwoord.

Dienzelfden avond zat Gerrit weër op dezelfde plaats, waar wij hem aantroffen, toen oom Speelman het duivenbericht bracht. Het was nu zeer stil in het vertrek, dat door de vroege schemering en de kleine vensters tamelijk donker was. Vrouw Pietersen sliep met de linkerhand leunende op de wieg, waarin het kleine zusje lag. De andere kinderen, die de grootte van het gevaar nog niet beseften, waren moede van het spelen ingeslapen, en Gerrit zelf — was ingesluimerd met de bede om 's Heeren bescherming op de lippen. Die goede jongen! Hij leed zooveel wegens de afwezigheid zijns vaders, en om den kommer zijner moeder. Maar hij liet het der zwakke vrouw niet merken; nimmer klaagde hij over honger of gebrek;

integendeel, als zijn zusjes van honger schreiden, had hij nog altijd iets in een hoekje liggen, waarmede hij haar kon bevredigen. Zoo ook had hij heden morgen een versnapering van een aanzienlijke familie ontvangen, die hem gaarne lijden mocht, en zorgvuldig had hij ze weggeborgen. Zij lag nu naast de snede brood met vleesch, die Speelman hem gegeven had. Wel plaagde hem een weinig de honger en gaarne had hij er even van geproefd, maar hij had zich bedwongen en zich tevreden gesteld met aan een korstje roggebrood te knabbelen.

Hij sluimerde, en hoe gerust sluimerde hij! Als Van Heide hem thans gezien had, zou hij gewis met Salomo gezegd hebben: „Zoo gij nederligt zult gij niet schrikken, maar gij zult nederliggen en uw slaap zal zoet wezen.” Zachtjes ging de huisdeur open, en zóó vast was de sluimering van moeder en zoon, dat geen beiden iets bemerkte van 't knarsen der kamerdeur. Een hoofd keek om 't hoekje, bewoog zich spiedend heen en weër, en werd toen gevolgd door een krukstok, waarna eerst een paar beenen en ten laatste het gansche lichaam binnen kwam. Krukkenhein stond in de kamer. Wij hebben den jongen in lang niet gezien, en ook nu nog kunnen wij wegens de schemering de uitdrukking van zijn gelaat moeilijk gadeslaan, maar zoo wij dit doen konden, zouden wij gewis den knaap zeer veranderd vinden. Ook hij ondervond de gevolgen van het langdurig beleg, en honger en gebrek hadden diepe groeven op zijn aangezicht geteekend. Vroeger niet tevreden met gewone spijzen, en door zijn gebrekkig lichaam tot lediggaan genoopt, had hij aan niets anders gedacht dan aan lekker eten en drinken, terwijl er nooit een verlangen naar hemelsche

dingen bij hem opwelde. Thans ontving hij dagelijks maar een beetje brood, dat hij in dun bier of water en azijn gedoopt, mocht opeten. En wat beteekent een stukje brood voor een jongen, die zijn maag aan zeer veel voedsel gewend heeft? Hij was dan ook den ganschen dag hongerig, en sprong van straat tot straat, en van huis tot huis, overal brood zoekende en het medelijden opwekkende van hen, die nog iets overgehouden hadden. Hij behoefde niet meer naar de bakkerswinkels te kijken: de bullen, krakelingen en koeken waren er nog wel, maar van hout, of geschilderd op uithangborden, en die vond hij te hard voor zijn tanden. O, gaarne had hij juist vanavond een stukje brood, al ware 't slechts een klein stukje, gehad, want sedert van morgen acht ure had hij niets gegeten. Nu kwam het hem in de gedachten, Gerrit eens te bezoeken. Misschien zou hij bij hem nog wat vinden, vóórdat hij onder de banken op de ledige vischmarkt zijn nachtverblijf opzocht. En als hij den knaap ordentelijk had gevraagd en hem zijn grooten honger geklaagd, gewis zou Gerrit hem niet ledig hebben weggezonden, — maar nu hij den knaap slapende vond, achtte hij het beter te beproeven, of hij zonder vragen niet iets weg kon nemen. Na van alle zijden rondgegluurd te hebben, viel hem 't papier op 't kastje in 't oog, en zoo stilletjes mogelijk voortspringende, strekte hij zijn hand daarnaar uit, en ziende welk lekker hapje er in was, stopte hij het dadelijk achter de plooiën van zijn wambuis. Daarop greep hij 't andere pakje ook, en nu niets meer voor zijn gading vindende, strompelde hij haastig weg. Doch door den spoed, dien hij maakte, stiet hij in de donkerheid zoo hard met zijn kruk tegen een bankje,

dat dit met een slag omviel. Gerrit ontwaakte en de schaduw van den vluchtende nog even ziende, sprong hij dezen achterna, doch Krukkenhein kon vlugger voort dan hij en was in een wip op straat en eenige huizen van hem af. Gerrit liep hem echter na; hij had hem aan zijn sprongen herkend en begrepen, dat de jongen niet om iets goeds de vlucht genomen had. Maar inhalen kon hij hem niet meer en daar hij zijn moeder niet alleen wilde laten, haastte hij zich naar huis en bemerkte kort daarop den diefstal. Hoe zachtmoedig Gerrit anders was, — thans werd hij gramstorig, en geheel vergetende wat hij vroeger eens aan Van Heide gezegd had, besloot hij zich op den jongen te wreken en hem eens geducht af te ranselen. Zelfs besloot hij — wel wetende, dat Krukkenhein een ongemakkelijke tegenpartij was — de zaak aan Van Heide mede te deelen; deze zou hem den diefstal wel betaald zetten.

Wij zullen later zien, hoe Gerrit zich wreekte.

VIERDE HOOFDSTUK.

Waarin wij Speelman bij de vloot aantreffen en admiraal Boisot tot Zoetermeer komt.

In den morgen van 10 September kon men in de omstreken van 't gehucht Benthorn, op korten afstand van 't dorpje Benthuizen en niet ver van Zoetermeer, een schuitje zien, waarin twee mannen gezeten waren. Zoover het oog reikte zag men niets dan water, en slechts hier en daar stak een hooger

liggend gedeelte van den weg er boven uit, of ontdekte men een eenzame bouwhoeve, die ook halverwege onder water stond. Iemand, die in deze streek niet bekend was, zou waarschijnlijk gedacht hebben, dat hij zich op een aaneenschakeling van meertjes bevond, en dat het wel der moeite waard kon zijn, door het wegmalen van 't water een aanmerkelijke hoeveelheid lands te winnen. Doch bij nadere inlichting zou hij wel van gevoelen veranderen. Immers, het was goed en uitnemend land, dat echter tengevolge van het doorsteken van dijken met water bedekt was. Die beide mannen voeren dus in hun schuitje over verdrinken landen heen en roeiden uit alle macht zuidwaarts in de richting van Zoetermeer. Het was nog zeer vroeg. De zon, die eerst ongeveer te half zes was opgegaan, had nog geen kracht gehad door de dikke wolken heen te breken, en de nevel lag zoo dicht op de aarde, dat onze beide roeiers te nauwer-nood tien schreden ver konden zien. Hoewel dit nu een belemmering voor hen was om verder te komen, schenen zij haar echter niet onaangenaam te vinden, want nadat zij nog eenige fiksche slagen met hun roeiriemen gedaan hadden, lieten zij de handen zakken en namen een weinig rust, terwijl zij zich het zweet afwischten, dat van hun voorhoofden druppelde.

„Ik geloof, dat wij het grootste gevaar voorbij zijn, vriend Jeroen Kornelisz.,” zei de een, die gedurig om zich heen tuurde.

„Dat geloof ik met u, Speelman,” antwoordde de ander. „Maar had God het niet zoo beschikt, dat het zoo mistig en nevelachtig was, dan twijfel ik of wij wel ongedeerd zoo ver gekomen waren. Hebt gij vergeten, dat de Spanjaarden ons eenige kogels nage-

zonden hebben, die echter, gelukkig, het doel misten?"

„Neen, vriend Kornelisz., ik heb het niet vergeten; evenmin uw bereidvaardigheid en opoffering, om mij terstond hulp te bieden, toen ik vluchtende voor den vijand, uw bouwhoeve opzocht . . . .”

„Die echter grootendeels in 't water ligt,” viel hem Kornelisz. in de rede. „Maar dat is niets; ik heb alles over voor de redding van Leiden, het welzijn des lands en den Prins van Oranje, die naast God ons wel uit de hand der Spanjaarden zal verlossen.”

„Ik ook,” sprak Speelman, „ik zelf heb vrouw en kinderen verlaten, en wil gaarne mijn leven geven, als ik daardoor dat van anderen kan redden. Ik heb dan ook goeden moed, hoewel ik moeielijke dagen heb doorgebracht. Laat mij u dat kortelijk verhalen. De nood klom in Leiden met iederen dag. Meer dan drie maanden waren voorbijgegaan, sinds de Prins van Oranje aan de Regeering der stad geschreven had, dat zij zich zoo lang manhaftig moest gedragen; in dien tusschentijd zou hij alle krachten inspannen om de stad te ontzetten. En nog was de hulp verre. Wel ontvingen wij het bericht, dat de dijken doorgestoken waren, maar door deskundigen werd beweerd, dat het water onmogelijk over de binnendijken kon komen, welke de Spanjaarden nog opgehoogd en van schansen voorzien hadden. Daarbij kwam nog, dat de glippers en zelfs Valdez gedurig brieven aan den Magistraat schreven vol beloften, er bijvoegende, dat Leiden niet op ontzet door het water mocht rekenen. „Gij, geuskens, gaat op den toren en ziet het Maaswater te gemoet!” riepen de Spanjaarden ons spottend toe. Gij kunt denken, dat dit alles, gevoegd bij den nijpendsten honger, velen twijfelmoedig maakte en

onder de burgers mouterij verwekte. 's Prinsen Overste Van Bronkhorst wist echter door strenge maatregelen de orde nog te handhaven, totdat hij helaas, nu vier dagen geleden, kwam te overlijden. Nu werd de toestand binnen de stad nog ellendiger. Niet genoeg, dat wij van alle zijden door een hoonenden vijand omringd waren en dat honger en pest binnen onze muren woedden, ook de tweedracht nam hand over hand toe, en in plaats van zich tot den Allerhoogste te wenden in het gebed om uitkomst, trokken tal van burgers door de straten en naar het Raadhuis, eischende dat de stad zou overgegeven worden en dreigende met plundering en roof. Helaas, onze anders zoo goede burgerij was bijna niet te beteugelen, — doch gelukkig kwam het bericht, dat de Admiraal Boisot zich met zijn vloot . . . .”

„Veroorloof mij, u hier in de rede te vallen,” zei Jeroen Kornelisz., „ik kan u dit nader en beter toelichten. De Prins van Oranje had zich, gelijk gij weet, tot de gouverneurs en raden van Zeeland gewend met het verzoek Leiden te hulp te komen, en onmiddellijk werd aan dit verzoek voldaan. De Middelburgers verkochten zelfs de stadsklokken, om zich daarvoor ijzeren geschut aan te schaffen, en nu acht dagen geleden kwam de Zeeuwsche vloot onder bevel van de Admiraals Lodewijk van Boisot en Adriaan Willemszoon, benevens de vice-Admiraals Cornelis Nicolaaszoon en Joost de Moor te Rotterdam aan. De vloot telt 150 stuks geschut en 800 bootsgezellen, die allen onverzoenlijke vijanden van Spanje zijn. Bovendien hadden de Staten van Holland een groot aantal gewapende roeschepen, honderd turfschepen, vijftig proviandschepen en een menigte platboomde

vaartuigen met soldaten, roeiers, mondbehoefden en geschut voorzien, die zich met de Zeeuwsche vloot vereenigd hebben. Gisteren ontvingen wij het bericht, dat de vloot herwaarts op weg was, zoodat wij ieder oogenblik de Hollandsche en Zeeuwsche schepen kunnen verwachten."

„Zag ik ze slechts!" riep Speelman uit, die zich in het roeischuitje oprichtte en om zich heen zag; „want ik brand van verlangen, aan den Magistraat tijding te geven door middel mijner duiven." En zich nederbukkende nam hij van den bodem der schuit een smal teenen korfje op, waarin zich een paar duiven bevonden, zocht in zijn zakken naar eenige boonen en strooide deze in den korf. „Ziedaar, zoetertjes," zeide hij, „'t is niet veel, maar gij moet, evenals ik, leeren vasten, totdat wij uit der Spanjaarden macht verlost zijn. Spoedig hoop ik u los te kunnen laten, want ik heb heer Jan van Hout, den Secretaris der stad, beloofd u niet te laten vliegen, vóórdat wij zekerheid hadden van de aanstaande redding."

„Ik dacht, dat gij meer duiven hadt dan deze twee," zeide Kornelisz.

„Dat heb ik ook," was het antwoord. „De zes andere zijn te huis gebleven. Ik heb mijn vrouw zeer op het hart gedrukt, haar laatste kruimels met deze diertjes te deelen en ze niet te slachten, hoe hoog de nood ook mocht stijgen, daar — als de Regeering een paar boden kon vinden — deze zes duiven mij zouden toegezonden worden!"

Speelman plaatste zich weder op de bank, en terwijl onder beider stilzwijgen het schuitje zachtjes voortdreef, scheen het, alsof onze Leidenaar door een plotselinge aandoening bevangen werd. Althans hij

bedekte het gelaat met zijn handen en een paar dikke tranen werden zichtbaar. Geen wonder ook! Hij dacht aan zijn vrouw en kinderen; aan den bitteren nood, in welken hij hen had achter gelaten; aan het gevaar, waarin zij verkeerden van door de pest weggerukt te worden en aan de mogelijkheid, dat zij elkander in dit leven niet zouden wederzien. Hij dacht aan zijn zwager Dirk, van wien hij in zoovele weken niets vernomen had, daar er geen duif uit Delft was teruggekeerd; hij dacht aan zijn schoonzuster, die uitgeteerd van droefheid over het waarschijnlijke verlies van haar man, den dood nabij scheen, toen hij haar vaarwel zeide; aan Gerrit, die met groote teederheid voor zijn moeder en zusjes zorgde, ja honger leed, opdat zij slechts eenige kruimpjes meer zouden hebben, — hij dacht aan . . . .

„Kom, kom, vriend Speelman,” zei de wakkere landbouwer Kornelisz., hem op den schouder slaande, „moed gehouden en niet versaagd! Breng u te binnen, wat David in den 23sten Psalm zegt: „De Heere is mijn Herder: my en sal niets ontbreken. Hy weijdet my op eene groene landouwe, ende voert my ten versche water. Ende wanneer ic alreede wandelde in de duysteren dale, so en vreesde ic doch geen ongeluck: want Ghy zijt by my: uwe stoc ende staf troosten my!” Of neem voor u ter harte wat David in Psalm 130 Israëel toeroept: „Israëel hope op den Heere: want by den Heere is genade, ende vele verlossinge by Hem.”

„Gij hebt gelijk,” zeide Speelman, die door deze woorden bemoedigd werd, „laat ons op God vertrouwen: Hij zal ons niet beschaamd maken . . . Doch zie, daar breekt de zon door en . . . ginds! O, daar komt de lang verwachte vloot!”

Beide mannen verhieven zich in het schuitje, en

zich overtuigd hebbende dat het geen gezichtsbedrog was, grepen zij haastig de roerriemen op en stuurden nu met alle kracht hun redders te gemoet. Met dankbaarheid aan God beschouwde Speelman de vloot, die zijn benarde vaderstad hulp kwam brengen. Maar al boezemde zij hem in deze dagen bijzondere belangstelling in, toch zou hij haar ook op andere tijden wel met eenige opmerkzaamheid verwaardigd hebben, want het was een eigenaardige verzameling van schepen. Behalve dertig groote galeien, tweehonderd platboomde vaartuigen, met zes of acht stukken gewapend, eenige ijsbrekers, de noodige soldaten en manschappen en twee vendels mijngravers, zag hij daar de *Arke van Delft*, een drijvend gevaarte, uit twee platbodemde vaartuigen samengesteld, die vast aaneengehecht waren en op welke een houten verschansing was opgericht, tegen geweerkogels beschut, rondom gesloten en met kanonnen bezet. Dit vaartuig, zonder roer of zeilen, werd door raderen, van binnen geplaatst en aan welke twaalf mannen moesten draaien, in beweging gebracht, en voerde vijftig soldaten. ¹⁰⁾ Met groot gejuich werden Speelman en Kornelisz. op de vloot ontvangen. Het waren allen dappere en beproefde lieden, bootsgezellen, gewoon om de Spanjaarden te overwinnen en den overwonnenen geen genade te bewijzen. Sommigen droegen een zilveren halve maan op den hoed met het opschrift: liever Turksch dan Paapsch. Doch hoe woest deze gasten ook waren, toch gehoorzaamden zij stipt aan de bevelen van hun Admiraal. Speelman begaf zich onmiddellijk bij dezen aan boord en bood hem zijn diensten aan om, als 't noodig was, door middel van zijn duiven bericht naar de stad te brengen. Voorloopig moest er

evenwel een spaarzaam gebruik van de duiven gemaakt worden, want Speelman had er slechts twee bij zich, en de hoop was luttel, dat de duiven den weg naar de vloot terug zouden vinden. Derhalve mochten deze vliegende boden eerst dan uitgezonden worden, als zij een bijzonder goede tijding konden brengen.

Intusschen vervolgde de vloot haar weg en naderde, over de verdrinken landen, de *Landscheiding* tusschen Zoetermeer en Wilsveen. Hier kon de vloot niet verder, daar de Landscheiding anderhalven voet boven het water uitstak. Maar aanstonds werden de mijngravers aan den arbeid gezet, om haar door te steken, ten einde aan de schepen gelegenheid te geven Zoetermeer te bereiken. De Spanjaarden zonden onverwijld vijf vendels voetvolk uit Zoetermeer om dit te verhinderen, maar de schepelingen, die inmiddels aan beide zijden een schans hadden opgeworpen, sloegen hen met behulp van het Fransche krijgsvolk onder De la Garde, Durant en Catteville zoodanig, dat zij terugtrekken moesten. Den volgenden avond hernamen de Spanjaarden, met versterking uit Wilsveen en den Leidschen-dam, den aanval, doch leden wederom de nederlaag. Bij deze gelegenheid gebeurde het dat een Zeeuwsche matroos een zieltogenden Spanjaard vond, hem het hart uit het lijf scheurde en er in beet. Het was een woest bedrijf, dat ons een denkbeeld geeft van de ruwheid dier dagen en niet minder van den fellen haat, dien men den vijand toedroeg ¹¹⁾.

Nu eenmaal de Landscheiding doorgestoken was, lag de Groeneweg, tusschen Zoetermeer en Wilsveen, aan de beurt. Ook deze werd op de Spanjaarden veroverd en doorgestoken. Voorwaarts ging het thans naar Zoetermeer. Maar helaas, de weg derwaarts was

te ondiep, en slechts één vaart, die onder de Zoetermeersche brug doorging, maakte de verdere reis mogelijk. Deze brug en vaart waren echter zeer sterk verschanst en met dertig Spaansche vendelen bezet. Wel beproefden de Zeeuwen en Hollanders den vijand van daar te verdrijven, doch het gelukte niet, en om niet noodeloos schepen en manschappen in gevaar te brengen, week Boisot terug. De Spanjaarden hadden echter veel volks verloren, en naderhand vernam men, dat er schuiten vol met dooden en gekwetsten naar Utrecht en Haarlem waren gezonden.

Het was hard voor den Admiraal en droevig voor al die wakkere mannen, die, vol moed, gevaren noch vermoeienissen schroomden, om dwars door den vijand heen de belegerde stad te hulp te komen, en nu door den lagen waterstand verhinderd werden, dat voornemen ten uitvoer te brengen. Het was, of God zijn aangezicht voor Leiden verborgen hield en doof bleef voor het geschrei zijner bewoners. Alle middelen, welke de wetenschap ten dienst stonden, werden beproefd, — maar het water wilde niet wassen, en zoo het ook soms door een noordwestenwind een weinig opgestuwd werd, straks viel het weder met kracht, of werd zeewaarts gedreven door een sterken oostenwind. Dat vele handen slap en vele harten moedeloos werden, wie zal het gispfen! Maar nochtans niet geheel den moed verloren. De Heer kent zijn juisten tijd. Als Hij wenkt, zal het water met kracht komen en den vijand verjagen. Zong dit niet heer Johan van der Does, de dappere verdediger der stad:

Men behoeft paart, swaart, schilt, roer noch speyr,
't Water is den Hollanders genoegsaam geweyr,
Geregeert voor hun door den Heere der heerscharen. ¹⁷⁾

Doch er schoot een straal van licht in deze donkerheid. Jeroen Kornelisz., die bij de Landscheiding aan land was gegaan om de omstreek te verkennen, kwam bij den Voorweg weder aan boord, thans vergezeld van twee vrienden, namelijk Kornelis Willemsz., van Benthuisen en Leendert Pietersz., Secretaris van Zevenhuisen, wier namen wel in dankbare herinnering mogen blijven, daar zij werktuigen in Gods hand waren, die tot het ontzet van Leiden medewerkten. Ziende dat de vloot niet verder kon, deelden zij den Admiraal mede, dat men met minder moeite en bezwaren over den Zegwaartschen weg — tusschen Zoetermeer en Benthuisen — het Zoetermeersche meer kon naderen. ¹³⁾ Die raad gaf moed en Boisot maakte er dadelijk werk van om hem op te volgen. De Spanjaarden werden nu te Benthuisen en Zoetermeer naar Zoeterwoude teruggedreven, en de verlaten schansen door Boisot genomen; en thans voer de vloot door de Wallewetering en de Noord-A op tot dicht bij Zwieten. En hier gekomen liet de Admiraal van al zijne vaartuigen het geschut losbranden, om aan de belegerden kennis te geven van zijne nadering. Dit geschiedde op 21 September 1574.

Doch hoewel dicht bij de stad, was de vloot er nog te ver af om haar van levensmiddelen te kunnen voorzien, en naarmate de afstand geringer werd, schenen de bezwaren toe te nemen. De vaartuigen hadden bijna twintig duim diepgang en het water stond slechts negen duim hoog op het land. Hoe dus verder te komen? En daarbij kwam nog het gevaar, dat, als het water onverhoeds zakte, de vloot op het droge zitten en door den vijand, die viermaal sterker was, van alle zijden aangevallen worden zou. Te

midden van deze gedwongen werkeloosheid werd de vloot verrast door een bezoek van den Prins, hetwelk onbeschrijfelijke vreugde teweegbracht. De Prins be- raamde met de Admiraals allerlei plannen, liet de wegen onderzoeken, de wateren peilen, deed het voorstel om in het geheim eenige lichte vaartuigen met teerkost naar Leiden te voeren, en vermaande allen tot moed en volharding, — maar voorshands niets meer kunnende doen, vertrok hij weder naar Delft.

Het water wilde echter niet wassen. Integendeel, een felle noordoostenwind stuwde het water nog meer zeewaarts — en het uitzicht op Leidens verlossing verminderde van uur tot uur. Boisot schreef later aan den Prins: „Indien God ons bij den eersten springvloed en met den wind niet genadig is, of ons geen andere, nog onbekende middelen aan de hand geeft, zie ik geen kans de stad te ontzetten en vrees te laat te zullen komen.”

Was men dus op de vloot iet of wat twijfelmoedig, in Leiden was er een sprankje van hoop aan 't glimmen. Den 26sten September, een dag vóórdát die ongelukkige noordoostenwind opstak en alle hoop schijnbaar ver- ijdelde, had Boisot een duif doen vliegen met een briefje onder de vleugels, waarbij hij der stad bericht gaf van de komst van Prins Willem in het leger en van de nadering der vloot. De inwoners der stad werden verzocht, dat zij „noch een weynig in stant- vastigheyt soudén volherden, de Heere der heirscharen soude door middelen in haar verlossinge versien.” ¹⁴⁾ Nu was er nog slechts één duif over. Doch Speelman had verzekerd, dat de Stadsregeering zoodra mogelijk de overige duiven met boden zou zenden, en in die verzekering werd de Admiraal niet teleurgesteld.

Maar waar was Speelman?

Gebruik makende van de gelegenheid om met een paar gehavende schepen, die tot herstelling van geleden schade naar Delft voeren, de reis derwaarts te maken, had hij zich gehaast, berichten in te winnen over Gerrits vader. Zich nu terstond naar het huis van Jan Pietersen, den broeder van den vermiste, begevende, vernam hij, dat Bartels in de gevangenis was gestorven. Vóór zijn dood had hij — doch eerst nadat men hem gepijnigd had — bekend, dat hij den lakenwever Dirk Pietersen onderweg van zijn geld beroofd en hem voor dood achter gelaten had, terwijl hij later er bij voegde, dat de half stervende man door Spaansche krijgsknechten naar Haarlem was overgebracht, waar hij achter slot en grendel werd gehouden, om te beletten iets van den aanslag op Delft te verraden, waaraan Bartels had medegewerkt. Haarlem was sedert het vorige jaar in de macht der Spanjaarden, en dus stond de kans zeer slecht om nadere berichten te verkrijgen, — doch in de hoop, dat zijn zwager nog leven en hij hem later weerzien zou, begaf hij zich drie dagen later met de herstelde schepen naar Leiden terug. Hoe gaarne had hij de vleugelen zijner duif gehad om de zijnen te bezoeken! Leefden zij nog, of waren zij te midden van de algemeene ramp bezweken?

VIJFDE HOOFDSTUK.

Waarin Van Heide ons den toestand der stad schetst en de vloot niet verder kan.

Hoezeer werd Speelman verrast, toen hij, bij de schepen in de Noord-A gekomen, daar twee vrienden

aantrof, die als boden uit de stad waren gezonden met brieven voor den Admiraal. Een hunner was Klaas Roos, die reeds vroeger als bode gebruikt was en thans, met onzen ouden bekende Van Heide, andermaal het waagstuk had ondernomen om bij nacht en vormod, wadende door de plassen en zich schuil houdende bij onraad, door de wachten heen te breken en zich bij de vloot te voegen. Wij willen Klaas Roos niet volgen, die zich terstond naar den Admiraal begaf, wien hij de brieven der Leidsche regeering ter hand stelde en den vreeselijken toestand der stad beschreef. Liever begeven wij ons met Van Heide en Speelman naar een der platbodemde vaartuigen, waar zij, wachtende op het rijzen van het water, met elkander spraken. Van Heide had hem lang en breed van de zes duiven verteld, die zij medegebracht hadden en van de gevaren, die zij onderweg hadden doorgestaan.

„En hoe maken het mijn lieve vrouw en kinderen?” vroeg Speelman haastig. „Leven zij nog?”

„Ja, God zij dank. Van nacht heb ik ze allen nog gezien en uw neef Gerrit heeft mij uitgeleide gedaan tot aan de Koepoort.”

Speelman ademde vrijer. Zij leefden dus nog. Maar hoe was het binnen in de stad gesteld? Hij durfde dit ternauwernood vragen. Doch Van Heide zou het hem wel zeggen.

„Ach,” zei hij, terwijl hij een stuk van het brood, dat in overvloed op de vloot aanwezig was, af brak, „kon ik dit slechts aan uw gezin geven! Want waarom zou ik de waarheid verzwijgen . . . de honger is zeer zwaar. Honderden arme menschen hebben in geen zeven weken een kruimel broods geproefd en zijn blijde, als zij boomwortels en bladeren, met afval

van gehakte huiden, in water gekookt, kunnen genieten. De voorraad tarwe en rogge is geheel verteerd, en er zijn nog slechts een paar melkkoeien overgebleven, die men gespaard heeft om de melk. De rijkste burgers eten paardevleesch, en onze ruiterbende is hierdoor genoodzaakt voortaan te voet te gaan. Katten en honden zijn een lekkernij, en ik zelf moest mij nog gisteren vergenoegen met de helft eener rat, die ik zoo gelukkig was meester te worden. O, ik zeg met Salomo . . . .”

„Mijn arme vrouw en kinderen!” riep Speelman uit. „Hoe kunnen die nog het leven houden!”

„Stel u gerust, vriend,” sprak Van Heide. „Gij hebt een wijze en verstandige vrouw. Zij zag met een scherp oog deze gebeurtenissen naderen en had wijselijk een kleinen voorraad van beschuit, brood en moeskruiden weggelegd. 't Is waar, die voorraad was gisteren ten einde, maar zij leeft in de hoop, dat spoedig de vloot komt.”

„En mijn zuster Nelletje?” vroeg Speelman.

Van Heide haalde de schouders op en wilde het antwoord ontwijken, doch toen Speelman nader bij hem aandrong moest hij wel spreken, en schetste den deerniswaardigen toestand waarin zich dat gezin bevond.

„Maar uw neef Gerrit,” ging hij voort, „dat is een beste jongen! Waar hij slechts weet dat er eenige spijs uitgedeeld wordt, is hij te vinden, en hij spaart alles voor zijn moeder en zusters. Als gij zijn vermagerd gelaat zaagt, zoudt gij ontstellen, maar hij zou u zeggen: „O, dat is niets; het vleesch groeit wel weer aan, als de Heer uitkomst geeft.” Ik ging eergisteren met hem naar Juffer Dinges van de Breestraat . . . . gij kent haar immers wel?”

„Is dat niet die Juffer, die er zooveel schoothondjes

op nahoudt, welke zij voedt met brood en worst?"

„Juist, dezelfde. Gij zeidet mij eens, dat er misschien nog dagen zouden komen, dat die Juffer voor haar hondjes brood noch worst zou vinden. Ik wilde het toen niet gelooven, maar uw voorspelling is, helaas, wel uitgekomen. Toen ik bij haar kwam, in de hoop, dat zij nog iets voor ons te eten had, vonden wij haar badende in tranen; zij had haar laatsten lieveling laten slachten en de honger had haar gedwongen het dier op te eten.”

Speelman schudde meewarig het hoofd.

„O, dat is nog niets,” vervolgde Van Heide. „Die juffer leed tenminste geen gebrek. Maar gij moest eens de stad doorgaan. Dan zoudt gij een ellende zien. Krukkenhein kan bijna niet meer op zijn stokken gaan, zoo is hij uitgeteerd; en toch zweept hem de honger voort naar vischmarkt en vleeschhal, in de hoop van een paar darmen machtig te worden. Mannen, vrouwen en kinderen, mager als geraamten, loopen rond, snuffelen de mesthoopen af, krabbelen er de vellen van verrotte visch uit en verslinden die. Zij scheppen het bloed der geslachte paarden uit de goten, en verzwelgen het, en ik zelf heb moeders gezien, met uitgehongerde wichtjes aan de ledige borst, die geen ander middel hadden om ook maar eenigszins het geschrei harer kleinen te sussen, dan hen aan paardendarmen te doen zuigen, terwijl anderen op straat van honger dood nedervielen. En dan de vreeselijke pest, die nu reeds meer dan duizend slachtoffers heeft gemaakt. Zij, die nog leven, hebben nauwelijks de kracht om de dooden te begraven; hun knieën knikken onder de lijkbaar. Vreeselijk — vreeselijk!”

„Ja, wel vreeselijk!” riep Speelman uit, en het betraande oog opwaarts heffende, zuchtte hij: „o Heer, geef uitkomst! Gij alleen kunt het. O, gebied den wind, dat hij ons verlosse!”

„En bij dat alles,” ging Van Heide voort, „komt nog de muiterij tegen onze Regeering, die pal blijft te midden der ellende en alle opeiseling van de hand wijst. Vele burgers trokken onder getier en geschreeuw de straten door, roepende, dat men de regeering moest dwingen de stad over te geven, daar er vooreerst op geen ontzet door den Prins te hopen was, en de stad ten andere niet bestand zou zijn tegen den storm, welke Valdez vermoedelijk eerstdaags zou ondernemen. Sommigen *a)*, nog flauwhartiger, vielen zelfs den heldhaftigen Burgemeester Pieter Adriaansz. van der Werf, terwijl hij over straat ging, met bedreigingen en verwijten op het lijf. Een menigte volks had zich om hem verzameld, toen hij het plein der Hooglandsche kerk bereikte. Daar stond de Burgemeester — gij kent hem — een rijzige, magere, indrukwekkende gestalte, donker van uitzicht en met een rustigen, maar eerbied vorderenden blik! Hij zwaaide met zijn breedgeranden vilten hoed, om stilte te gebieden, en richtte tot hen de volgende denkwaardige woorden: „Ziet, lieve medeburgers, ik heb een eed gedaan, dien ik verhoop door den Gever van alle goede gaven standvastiglijk te houden; zoo gij met mijn dood geholpen zijt, ik moet eens sterven, en het is mij evenveel of gij het doet of de vijand; want mijne zaak is goed. Zijt gij dan met mijn dood geholpen, neemt mijn lichaam, snijdt dat in stukken en

---

a) Volgens Motley.

deelt daarvan zooveel als strekken mag; ik ben getroost."

"Dat was edel, dat was braaf gesproken!" zei Speelman. "En wat deden de burgers?"

"Dit antwoord trof zoodanig hun gemoed, dat zij zonder morren heengingen, terwijl anderen door dit voorbeeld aangemoedigd, de lieden aanspoorden om te volharden ten uiterste toe. Ja, zulk een geestdrift verwekte dit, dat velen zwoeren zich liever onder de puinhoopen der veste te laten begraven, dan zich aan den vijand over te geven. Sedert dat oogenblik is onze burgerij als met nieuwen moed beziel, maar ik vrees, dat de honger . . ."

"Ja, de honger is een scherp zwaard," viel hem Speelman in de rede. "Doch zie daar Jeroen Kornelisz., die ons zeker een blijde tijding komt brengen, althans zijn gelaat teekent geen slecht nieuws. Wat is er, vriend?"

"Ik geloof dat er reden is om te hopen," antwoordde de landbouwer. "Heden (29 Sept.) begint de springvloed, en alle teekenen wijzen er op, dat er weldra een fiksche wind uit het noordwesten zal blazen, en als dat gebeurt, dan . . . victorie!"

"En dan krijgen de Spanjaarden natte voeten," zeide Van Heide, "of zij verdrinken als muizen. Dat zou mij verblijden, want ik blijf er bij: die wat verdient, moet wat hebben, en ik zeg met Salomo . . ."

"Laat ons biddend hopen," sprak Speelman. "Nog is Leiden niet verloren!"

Neen, Leiden was nog niet verloren en zou ook nimmer — dank zij des Heeren bescherming — in der Spanjaarden handen vallen. Korten tijd na dit gesprek stak de wind uit het noordwesten op en stuwde het water met geweld landwaarts in. Straks

werd de wind iets zuidelijker, waardoor het water recht op Leiden toe stroomde en wies tot op acht en twintig duim, dus hoog genoeg voor de vloot om zich voorwaarts te bewegen. Admiraal Boisot, den nood der stad kennende en brandend van begeerte om de uitgehongerde bevolking van levensmiddelen te voorzien, toefde geen oogenblik, maar hield regelrecht op den Kerkweg aan, tusschen Benthuizen en Zwieten, om door den Meerburgerpolder, voorbij Zoeterwoude, de sterke schans Lammen te genaken en vervolgens door de Vliet Leiden te bereiken. Doch hij ontveinsde zich geenszins de bezwaren aan dezen tocht verbonden. Als een voorzichtig krijgsman nam hij den wijzen maatregel de Spanjaarden, die aan den Stompwijkerweg lagen, door een loos alarm te verschalken en tastte in den vroegen morgen van den 2^{den} October den vijand te Zoeterwoude aan, terwijl zijn Onderadmiraal de schepen met voorraad bewaakte, die zoolang moesten achterblijven, totdat de Kerkweg en Zoeterwoude vermeesterd waren. Hevig werd Zoeterwoude door de vloot beschoten en daarna door de dappere bootsgezellen in brand gestoken. De Kerkweg werd op drie plaatsen doorgegraven, en thans roeide de vloot met al de voorraadschepen — behalve twee, die op eene ondiepte vastraakten en in 's vijands handen vielen — uit de NoordA naar het Papenmeer, tusschen Zoeterwoude en Lammen. Nu werden de Spanjaarden benauwd, en vrezende ingesloten en gevangen gemaakt te worden, trokken zij uit Zoeterwoude naar Voorschoten, hierin voorgegaan door Valdez zelf, dien zeven vendels van een zijner onderbevelhebbers volgden, met achterlating van al hun geschut en eenige voorraadschuiten. Doch zoo geheel ongedeerd zouden zij het

niet ontkomen. Schoon Boisot hun vlucht wel een weinig te laat gewaar werd, zond hij hun toch eenige galeien achterna, wier kanonkogels ongeveer honderd vijftig man neervelden, terwijl een groot aantal vluchtelingen verdronken of door de bootshaken der scheepelingen van den dijk afgetrokken en om het leven gebracht werden. Boisot besloot nu de sterkte Lammen aan te tasten. Hij ging noode tot dezen maatregel over, maar er bleef hem geen andere uitweg. Het land was hier veel hooger en de schepen konden langs geen andere zijde de Vliet bereiken. Vóórdat hij tot den aanval overging, schreef hij echter aan den Prins, dat zoo de aanslag mocht mislukken, men geduldig moest wachten totdat het water zóó hoog gewassen was, dat men langs de genoemde sterkte over de velden naar Leiden kon komen ¹⁵). Voorts kreeg Speelman last om een duif uit te laten, met kennisgeving van de nadering der vloot en het bevel van den aanslag op Lammen met een uitval van de Koepoort te ondersteunen. Doch ongelukkig geraakte de duif verdwaald en kwam eerst een dag later te Leiden, en Boisot het afgesproken teeken niet ziende, begon te vreezen dat de stad zich had overgegeven. Doch al hadden de Leidenaars geen duif en dus geen bericht ontvangen, hun oog en oor had veel gezien en gehoord, dat hun lief en welkom was. Zij hadden namelijk de vlammen opgemerkt, die uit Zoeterwoude opstegen, waaruit zij — en terecht — opmaakten, dat het prinselijke leger het dorp vermeesterd had. Nu klonk alom binnen Leidens vesting gejuich en gejubel; de vaandels werden op de muren geplant, men deed de dierbare oranjevaan van de torens wapperen en bond zelfs de vlaggen aan de molenroeden. En dezelfde burgers, die nog

eenige dagen geleden gemord en bedreigd hadden, trokken thans zingende en juichende door de stad, niettegenstaande zij het gebulder van een hevig geschutvuur der Spanjaarden uit Lammen en het slot Kronenstein, dat met driehonderd man bezet was, konden hooren, — een geschutvuur, dat tegen de aanvallende vloot der Zeeuwen was gericht.

De Admiraal evenwel, gelijk ik u hierboven verhaald heb, aarzelde een weinig om de sterkte Lammen aan te tasten, daar hij bij mislukking van den aanval geen uitweg zag. De Prins zelf was zeer bekommerd en stelde het ontzet der stad in twijfel, tenzij men Lammen had ingenomen. De kans hiertoe stond evenwel zeer slecht, want vooreerst was Lammen bijna onbereikbaar en onneembaar, en ten andere was de strijdmacht der prinselijke benden zeer gering tegenover den sterk verschansten vijand. De hoop op ontzet zakte dus aanmerkelijk en dat nog wel in 't gezicht der stad. Zouden de Leidenaars dan te vroeg gejuicht hebben, meenende dat de vloot, die zich door de kracht der kanonnen een weg had gebaad, weldra binnen de stad zou zijn? Neen, Leiden had niet te vergeefs den juichtoon aangeheven, maar toch zou de benarde veste ervaren, dat zij noch door de kracht van het kanon, noch door de sterkte of overlegging eens mans, maar alleen door God kon verlost worden uit hare benauwdheid. Treffend en eenvoudig zegt dit Jan Fruitiers in zijn meergemelde beschrijving van de Belegering der stad Leiden: „Doch in alle deese swaarigheden ende quaade hoope woude de Heere der Heyrschaaren alleen versien, ende zynen krachtigen arm de eere toeeygenen ende betoonen, hoewel de menschen veel dingen konnen verdichten om haar vyanden te overwinnen, dat het

alles ydel ende onnut is sooverre Hij de hand daar niet en wil aansteeken, ende dat van Hem alleen de overwinninge komt: Want nadat beyde de admiralen des morgens seer vroeg op den 3^{den} October, de slooten, die wonderlyk toegepaalt waren, hadden doen openen, meynende voorts, gelyk geseyt is, haar geschut op Lammen te stellen, bevonden zy dat de Heere, die de saake voor hun tot die tyd toe uitgericht hadde, niet hebben en woude dat haar vyand met mensche-lyke kracht soude verjaagt worden; dan Zijne hand hadde alreede des nachts voor hun gestreeden, ende door Zynen arm is des princen vyanden een alsoo- danige verschriktheyd overgekomen, dat zij (de Span- jaarden) de vlucht namen met grooter schande, ende wierpen haar geschut in den slooten, ende werd aldus des nachts voor den 3^{den} October de geweldige schanse van Lammen verlaaten." 16)

Wat hiertoe aanleiding had gegeven, zal ik u in het volgende Hoofdstuk mededeelen.

ZESDE HOOFDSTUK.

Waarin Leiden ontzet en den Heer de eere gegeven wordt.

De Burgemeesters, nu alle hoop hebbende dat de vloot weldra binnen de stad zou varen, namen maat- regelen van voorzorg, dat alles eerlijk en met orde geschieden kon. Niemand, die onbekwaam was een wapen te dragen, of die de wachters in hun plichten zou kunnen verhinderen, mocht de stadsveste be-

klimmen; zij die den vorigen nacht gewaakt hadden, moesten zich weder op wacht begeven, en de muren niet dan op bevel van den Magistraat verlaten. Voorts werd van wege de Regeering gezorgd, dat de doorvaart voor de schepen vrij bleef; alle schepen en schuiten, die in de hoofdgracht lagen, moesten naar de zijgrachten worden gebracht, opdat, als de vaartuigen met voorraad binnen kwamen, deze geen belemmering zouden ondervinden.

Dit droeg niet weinig bij om de hoop op het aanstaande ontzet aan te wakkeren. Hoe zwak en uitgeleerd ook de burgers en krijgslieden, die de wacht moesten betrekken, waren, toch begaven zij zich met blijmoedigheid daarheen en Burgemeesteren zelve gaven te kennen, dat zij geenszins aan een spoedige verlossing twijfelden. Zij trokken mede naar de wallen, van waar men de schepen achter Lammen kon zien, en met den vinger derwaarts wijzende, riepen zij uit: „Ziet burgers, achter die schans is nu het brood. Wat dunkt u, zullen wij het daar laten en van honger smoren?” Hierop antwoordden de aanwezigen: „Neen, wij willen liever de schans met onze handen aan stukken krabben, dan dat daar de vloot zou moeten blijven liggen.” ¹⁷⁾

Welgemoed trokken dus de burgers en de krijgsknechten ter wacht. Het zou immers de laatste nacht zijn, dat zij aldus tegenover den vijand stonden! Als de morgen aanbrak, dan zouden zij de Zeeuwsche en Hollandsche vloot met gejuich inhalen! Zoo spraken zij elkander moed in en dachten aan het vooruitzicht, morgen hun van honger bijna stervende vrouwen en kinderen met spijzen te verkwikken. Niettegenstaande het verbod van Burgemeesteren hadden toch eenige

knapen de wachten naar de bezetting op de wallen vergezeld, begeerig als zij waren de eersten te zijn, die het blijde nieuws konden aanschouwen en aan hun bloedverwanten mededeelen. Ook Gerrit Pietersen bevond zich onder hen. Hij had het avonduur waargenomen, terwijl zijn moeder en zusters sliepen en aan de zorg eener medelijdende buurvrouw toevertrouwd waren, om zich bij kapitein Gerrit van der Laan te vervoegen en uit diens mond te vernemen hoe de zaken stonden, waarna hij weder huiswaarts keerde. Plotseling, midden in den nacht — tusschen 2 en 3 October — stortte een stuk van den stadsmuur, ter lengte van zes en twintig roeden, bij de Koepoort met een vreeselijk gekraak in. Schrik beving hen allen, want nu had de vijand een gemakkelijken toegang tot de stad, en wee haar, zoo hij thans van deze gelegenheid gebruik maakte om de vesting te bestormen. Wat zouden de uitgeputte belegerden tegen den sterken vijand vermogen? Onderwijl burgers en soldaten tusschen hoop en vrees verkeerden, hield een knaap — wiens naam de geschiedenis helaas, niet heeft bewaard — de oogen strak op de vijandelijke legerplaats gevestigd en merkte op, dat een aantal Spanjaarden, wier bewegingen hij aan de brandende lonten kon naspeuren, uit de schans waren vertrokken zonder weêr te keeren. Dit wekte hem tot nadenken op en hij gaf als zijn gevoelen te kennen, dat de Spanjaarden de vlucht genomen hadden. Doch wie zou het wagen zich van den wal neer te laten, door het water te waden en zich naar de schans te begeven om te onderzoeken of dit zoo was? Men bood den jongen zes gulden aan, zoo hij zich naar de schans begaf. De knaap nam het aan. Met een kloppend hart

zag men hem bij het eerste morgenkrieken na, en de hoop werd met elken voetstap levendiger, te meer daar men kort te voren een plompen in het water gehoord had, alsof er zwaar geschut in werd geworpen. Intusschen zag men den jongen ongedeerd bij de schans komen — en straks met zijn hoed wenken. Was dit een list? Hadden de Spanjaarden hem gevangen genomen en hem genoodzaakt, met den hoed te wuiven om de belegerden te verschalken en de wachters uit te lokken de wallen te verlaten en naar de schans te komen? Dit was niet onmogelijk. Maar zij zouden spoedig meer en beter weten. Een der burgers, gewapend met een verrejager, trok de knaap achterna en — wat zag men van den wal? Ongehinderd trok de man de schans voorbij en haastte zich door het water heen naar de plaats, waar zich de vloot bevond, die hij dan ook bereikte. Op dit gezicht weergalmden wal en veste van het gejuich der toeschouwers. Kapitein Gerrit van der Laan begaf zich oogenblikkelijk met zijn vrijbuiters buiten de stad, rukte op Lammen aan en vond niets dan een verlatene schans en een ledige legerplaats. De vijand was gevluht, en zoo overhaast was zijn vlucht geweest, dat hij een grooten voorraad levensmiddelen had achtergelaten. ¹⁸⁾ Inmiddels had Boisot, wien ook de buitengewone beweging op Lammen niet ontgaan was, twee galeien op verkenning uitgezonden en gij kunt u de ontroering, de vreugde voorstellen toen kapitein Van der Laan den voet op de reddende bodems zette.

Maar wat was de reden, dat de Spanjaarden hun sterke verschansing verlaten hadden? Had het water of gebrek aan levensmiddelen en krijgsvoorraad hen tot de vlucht gedwongen? Neen. God had zich van

het instorten van den wal bediend, om zulk een schrik onder de Spaansche bezetting te Lammen te verwekken, dat deze, niet anders geloovende of de wanhopige belegerden hadden een uitval gewaagd, hals over hoofd de schans verlieten. Tegen een uitval alleen zouden zij wel bestand geweest zijn, maar van voren aangevallen door de prinselijke benden, burgers en vrijbuiters uit Leiden, en van achteren door de beide vloten — neen — daartegen waren zij niet opgewassen. Liever het hazenpad gekozen, dan op een ellendige wijze om te komen, te meer daar Valdez hun bevel had gegeven, bij tijds de schans te verlaten, als zij door een macht, sterker dan de hunne, aangevallen wierden! Met stille trom trokken zij bij het aanbreken van den dag af — en nu stond de weg voor de vloot open.

De schans Lammen lag op het punt, waar zich de Roomburger Wetering en de Vliet vereenigden. De naaste weg naar de stad liep door de Vliet, maar deze hadden de Spanjaarden met sterke palen, welke eerst moesten worden verwijderd, afgezet, wilde de vloot haar doel bereiken. Gij kunt denken, dat men hiermede niet toefde. Zoowel het bootsvolk als de stadstimmerlieden togen aanstonds aan het werk, en hoe uitgeput de krachten der laatsten ook waren, ten gevolge van de lange ontbering, — toch gelukte het spoedig om aan de schepen een doorgang te verschaffen.

Het was Zondagmorgen te 8 ure, toen het eerste vaartuig de Vliet oproeide en weldra in de stad kwam. Groot was het gejuich, waarmede de vloot ontvangen werd, en onbeschrijfelijk was de aandoening, die de schepelingen ondervonden, toen zij aan de toestroomende en uitgehongerde menigte de eerste levensmiddelen uitreikten. Haringen werden heelhuids ver-

slonden en het brood, in stukken gebroken, uitgedeeld aan honderden handen, die bijkans de kracht niet hadden om de gave vast te houden.

Het blijde bericht, dat de vloot in aantocht was, verbreidde zich als een loopend vuur door de stad en bereikte ook de afgelegenste hoeken en straten. Geen wonder, de nacht was slapeloos doorgebracht. Wie kon aan rust denken te midden van schreiende kinderen en stervende vrouwen, — te midden van het woeden der pestziekte, die huis aan huis haar offers wegmaaide? Wie kon slapen, terwijl de honger verschrikkelijke kwalen veroorzaakte en het menigeen voorkwam, alsof er wormen uit de maag oprezen en aan 't hart kwaagden! Wel was het gerucht verspreid, dat er hoop op redding was, maar de krachten waren te zwak geweest om op die hoop vertrouwen te stellen. De vrees was grooter dan de hoop. En zóó, tusschen hoop en vrees, had ook het huisgezin van vrouw Pietersen den nacht doorgebracht. De arme moeder was op het punt van te bezwijken; in geen acht dagen hadden zij en haar kroost iets anders genuttigd dan water en afschuwelijk, walgelijk voedsel, bestaande uit dierenhuiden, die zij in water geweekt en aan stukjes gehakt had. Gelukkig was de pest nog niet tot haar doorgedrongen, maar langer dan dien nacht kon zij het niet uithouden. Als God den volgenden dag geen uitkomst, geen brood of ander gezond voedsel gaf, dan wilde zij zich met haar kinderen nederleggen — en sterven. Gerrit wist ook geen raad meer. Overal had hij te vergeefs aangeklopt. Wie zou hem ook iets kunnen geven? Rijken en armen leden gebrek. Toch had hij zich, gelijk wij hierboven gezien hebben, den avond te voren naar de wallen begeven,

om te vernemen of de hoop grooter was dan de vrees. Blijmoedig was hij huiswaarts gekeerd, om zijn zwakke moeder te vertroosten en zijn hulpelooze zusjes te steunen. Den ganschen nacht tobde hij met haar rond, en hoewel hij tranen in de oogen had, beproefde hij toch, haar in slaap te zingen. Bange dagen en bange nachten had hij doorgebracht, maar gelukkig, dit zou de laatste bange nacht zijn. Daar werd door een der bureu de deur geopend, en klonk hem de blijde mare in de ooren: „*Leiden is ontzet! Leiden is ontzet. Eeuwig zij de Heer geprezen!*” En toen Gerrit vroeg, wat dit beteekende, werd hem medegedeeld, hetgeen wij reeds weten. Nu kon de knaap onmogelijk in huis blijven. Hij moest de vloot te gemoet ijlen, hij moest brood zien te krijgen voor zijn uitgehongerde moeder en zusters. Maar hij kon niet alleen gaan. De weenende kinderen hingen hem aan 't lijf, en om zich niet langer op te houden, nam hij zijn driejarig zusje op den arm en spoedde zich naar buiten.

Hij behoefde niet te vragen, van welken kant de redding was opgedaagd en welken weg de schepen hadden genomen. Van alle zijden stroomden de menschen naar de Vlietbrug, door welke de voorraadschepen naar binnen schoten. Ieder, die hem voorbij rende, riep juichend uit: „*Leiden is ontzet! de Heer zij geprezen!*” Hij zelf kon met zijn zusje op den arm zich niet zoo snel voortbewegen als hij wel wenschte, en om het kind ergens neer te zetten, — dat vermocht hij niet. Zijn lieve zusje! Het kind was zoo zwak, zoo mager en lijdend. Toch ging hij voort, en niet-tegenstaande de oevers der vaart opgepropt waren met menschen, wist hij nog een vrij plekje te vinden, waar hij hoopte, dat ook hem spijsje zou toegeworpen

worden. Welke maatregelen Burgemeesteren ook genomen hadden om de orde te bewaren en te zorgen dat de spijze geregeld werd uitgedeeld, — hier was aan geen handhaving van orde te denken. De nood was te groot, de honger te sterk. Sommigen sprongen in het water en zwommen naar de schepen om kaas, brood of haring te grijpen, die men uitreikte of te grabbel wierp. Zij, die iets ontvangen hadden, snelden daarmede naar hun huizen, om de zwakke achtergeblevenen een verkwikking te brengen. Gerrit zou gaarne door het water gegaan zijn om een of twee brooden machtig te worden, maar kon dit niet doen wegens zijn zusje, — doch zie, daar staat Van Heide op een der schuiten, die vlak onder de brug liggen. Hij ziet den knaap, wenkt en roept hem. Gelukkig hoort Gerrit dit, baant zich een weg door de menigte, bereikt de brug, en terwijl de goede lakenverwer de brug beklimt, stopt hij hem twee — drie brooden in de hand, waarmede Gerrit als op vleugelen der liefde huiswaarts snelt.

Zijn zusje was gelukkig. Het kind hield een stuk brood tusschen de uitgeteerde vingertjes en spoedig waren haar tranen gedroogd, daar zij den nijpenden honger kon stillen. Gerrit dacht niet aan eigen nood. Naar huis, naar moeder en de andere leden van het gezin, — dit was zijn eenige gedachte. Zoo hard hij slechts loopen kan, rent hij voort — voort moet hij . . . Plotseling blijft hij staan, want te midden der juichende menigte hoort hij, dat iemand, op klagen-den toon, zijn naam uitspreekt. Hij ziet toe en . . . daar ligt vlak voor hem Krukkenhein, die machteloos en bijna stervende de handen naar hem uitstrekt en uitroept:

„O Gerrit, — ik sterf — van honger, als gij mij niet — een stuk brood geeft.”

Het was een moeielijk oogenblik voor onzen vriend. Te huis snakten moeder en zusjes, die hem lief waren als het leven, naar spijs, — en hier lag op straat een jongen, die hem altijd belaagd, beleedigd en gehoond had; een jongen, die hem zelfs had ontstolen wat hij uit zijn eigen mond had gespaard, — en zou hij hem het brood geven, zou hij zijn vijand spijzigen, terwijl de zijnen van honger vergingen? Neen, dat kon hij niet. En zijn blik van den kreupele afwendende, wilde hij zich weder voortspoeden, toen andermaal Krukkenheidein de armen ophief en hem smeekend toeriep:

„Een stukje brood — slechts één — voor mij. Ik heb beproefd naar de Vlietbrug te strumpelen, maar ik kon niet voort; mijn krachten begaven mij, en niet anders denkende dan dat ik hier den dood zou vinden, ben ik op deze plaats neergezonken. Ach, heb erbarmen met mij: een stukje brood voor mij!”

Deze woorden sneden Gerrit door het hart en elke booze opwelling onderdrukkende, snelde hij op den machtelozen jongen toe, reikte hem een gansch brood over en riep hem toe:

„Ziedaar brood, eet, en bid God, dat Hij u krachten geve, om voortaan niet tot last van anderen te zijn, maar te doen wat goed is in zijn oog!”

Hij wachtte Krukkenheideins dankbetuiging niet af, maar snelde met zijn zusje op den arm naar de woning zijner moeder.

Gij kunt u voorstellen, met welk een blijdschap hij daar ontvangen werd, en hoe gelukkig Gerrit was, nu hij met eigen oogen zien kon, hoe de zijnen zich aan het lang ontbeerde voedsel vergastten. Maar hooger

klom de vreugde, toen straks Speelman met vrouw en kinderen binnen kwamen en nog meer levensmiddelen medebrachten. Aan het vertellen van alles wat er met hem (Speelman) gebeurd was, sedert hij de stad had verlaten, scheen geen einde te zullen komen. Hij had veel ondervonden, veel leeds en ellende gezien, maar . . . . Leiden was nu ontzet en al de wonden zou de Heer heelen. Slechts iets was er, dat de algemeene vreugde in dit huisgezin verstoorde; het gemis van Dirk Pietersen. Speelman deelde mede, wat hij wist en er kwam weder een straal van hoop in het hart van de moeder, dat zij haar lieven man nog te eeniger tijd zou wederzien. Deze hoop bedwong haar tranen en zelfs kon zij zich verheugen over haar kleine meisjes, die nu niet langer uit broodsgebrek „bakkertje” speelden, maar terstond met eenige sneden brood, kaas en haring naar de bureu waren gegaan, waar zij wisten dat ook kinderen waren, die ook honger hadden geleden evenals zij.

Deze dag der vreugde mocht echter niet voorbijgaan zonder den Heer openlijk te loven en te danken. Ieder gevoelde, dat Hem de eer toekwam en dat Leiden alleen aan de wonderbare goedertierenheid Gods het ontzet verschuldigd was. Zoodra de admiraal Boisot met de overige scheeps-bevelhebbers aan land gestapt was, begaf hij zich met de Regeeringsleden en een groote schaar van burgers naar de St.-Pieterskerk, om den Almachtige voor deze verlossing te danken. De eenige overgebleven predikant, Pieter Cornelisz, die vele trouwe diensten aan stad en gemeente bewezen en mede honger en kommer doorgestaan had, ging in het dankgebed voor, en toen hij het Amen uitsprak, weergalmden de wanden van het heiligdom van het

danklied der gemeente — met een vermengd geluid, voegt er de geschiedschrijver bij — „want de herten des volcx door so volslagene een blijdschap verzwolgen, pasten niet op hunne tongen, waer door de sleur der zang-wijse gebroken werd, en geen maet te houden was.”¹⁹⁾ Gewis werd het statig psalmgezag door het weenen en snikken der overkropte gemoederen afgebroken.

Leiden was ontzet. Dat moest ieder weten: die blijde mare moest het gansche land vernemen. Maar allereerst de Prins van Oranje, de man die zoo geijverd had voor de stad en zijn gezondheid had opgeofferd om der veste met raad en daad bij te staan. Onmiddellijk zond de Magistraat den hellebardier des Prinsen, zekeren Hans van Brugge, naar Delft, waar hij hem onder de namiddagpreek in de Fransche kerk aantrof. Wat ging er wel in 't gemoed van den Prins om? Dienzelfden morgen had hij nog een bode van Boisot ontvangen, die hem vanwege den Admiraal weinig hoop gaf, en nu, daar stond deze man voor hem met een brief van den Magistraat, waarin het ontzet van Leiden werd gemeld. Terstond liet de Prins, na de preek, de heuglijke mare van den kansel bekend maken, en deze tijding verwekte algemeene vreugde. Overal in het gansche land, waar de prinselijke vlag woei, werd Leidens ontzet met gejuich vernomen: pektonnen werden gebrand, vuurwerken ontstoken en vreugdeliederen aangeheven, terwijl de Leidsche Burgemeesters een dank- en bededag instelden, die jaarlijks op den 3^{den} October, *eeuwiglijk* zou gehouden worden, „omme God almachtich te looven ende te dancken, dat Hij haar te dier tijden soo ghenadelicken verlost had van haere vijanden.”²⁰⁾

Den volgenden dag bezocht Prins Willem de stad, niettegenstaande hij nog niet geheel hersteld en Leiden door de pest besmet was. Hij prees de standvastigheid der burgerij zeer, en wij weten dat door zijne bemoeiingen niet lang daarna een Hoogeschool werd gesticht tot aandenken aan dit merkwaardig beleg en als belooning voor de aan het land bewezen diensten. Boisot evenwel, ondersteund door de prinselijke benden, joeg de Spanjaarden achterna en verdreef hen uit de nog bezette schansen. Te Leiderdorp, dat Valdez met haast had verlaten, vond men in de tent van dien Spaanschen bevelhebber een plattegrond van Leiden met dit onderschrift in slecht Latijn: „Vaarwel stad, vaartwel schansen, die verlaten zijt geworden om het water, niet om de macht der vijanden.” Gedurende het beleg hadden de Hollanders slechts veertig, de Spanjaarden daarentegen meer dan duizend man door het water en het zwaard verloren. Opmerkelijk is het ook — en wie onzer ziet hierin niet opnieuw duidelijk Gods vinger — dat den dag na Leidens verlossing, een felle zuidoostenwind opstak, die het water van de stad afdreef, en toen weér noordwaarts zwaaiende het met een onweder naar zee terugvoerde, zoodat het land in korten tijd droog genoeg was, om het vee er op te brengen. Ware dit een paar dagen vroeger geschied, Leiden zou waarschijnlijk verloren geweest zijn. ²¹⁾

Veertien dagen later bevond zich Gerrit met zijn moeder en zusters op de plaats achter Speelmans woning. Het was een warme October-dag en de zon glinsterde vroolijk op de bruine bladeren van olmen iep, die langs de schutting stonden. Ook op de aan-

gezichten der menschen blonk de lach der vergenoegdheid, en niettegenstaande hier en daar nog de sporen zichtbaar waren der geleden ellende, dacht echter op dit oogenblik niemand der aanwezigen meer daar aan. Vrouw Speelman had het gansche gezin harer zuster ten eten genoodigd en was nu druk bezig met weiten koeken te bakken, een werk, dat de kleintjes wel scheen te behagen, want af en toe liepen zij naar de keuken om toe te zien, als „meue” een koek omsloeg. Speelman zelf was er niet bij. Dit zal u misschien verwonderen, en daarom zal ik u maar terstond zeggen, dat hij zich met een paar afgevaardigden van den Magistraat naar Haarlem begeven had, om zijn zwager Dirk Pietersen af te halen, van wiens oponthoud aldaar men zich verzekerd had en die tegen een paar Spaansche soldaten zou worden uitgewisseld. Dien middag zou hij terugkomen, en geen wonder, dat het gezin van Pietersen buitengewoon gelukkig en verblijd was. Speelman had, wegens zijn goede diensten, der stad bewezen, een zilveren gedenkpenning ontvangen, en het werd hem vergund den naam van Duivenbode, en in zijn wapenschild het stadswapen te voeren. Ook onze oude vriend Van Heide bevond zich onder de genoodigden, en wij zien hem thans, als altijd, het hoogste woord voeren, waarbij Gerrit stil zit toe te luisteren.

„Ja, het waren bange dagen, Gerrit,” zei hij, „maar zij behooren nu tot het verleden, dat is veel beter dan dat ze ons nog te wachten stonden. Wij willen nu maar met goeden moed de toekomst tegen gaan. Toch zullen wij nog lang de wonden gevoelen, die honger, pest en zwaard binnen Leiden geslagen hebben. Ik kan geen straat doorgaan of ik zie een huis, waar de

dood is binnengedrongen . . . . doch wat ik u eigenlijk vertellen wilde . . . . weet gij wat er met Krukkenhein gebeurd is?"

„Neen," antwoordde Gerrit, nieuwsgierig opziende.

„Wel, 's Zondagsmiddags naar het schip gaande om nogmaals behulpzaam te zijn aan het uitdeelen van levensmiddelen, zag ik den jongen op een der schuiten zitten. Zijn gezicht was bijna blauw en zijn oogen puilden hem uit 't hoofd, terwijl hij zich in allerlei vreemde bochten wrong. Naast hem lag een groot stuk kaas, met brood en haring, en in zijn hand hield hij een eind worst. Ik liep op hem toe en vroeg, wat hem deerde. Maar hij kon mij geen antwoord geven: een paar minuten later viel hij achterover en was dood. Naar ik hoor is hij ten gevolge zijner gulzigheid gestikt. Ongemerkt was hij op de schuit geslopen en had zich daar eens flink te goed willen doen. Maar het bekwam hem in zijn vraatzucht slecht. Een man opende hem met geweld den mond en trok er een heelen haring uit, die hem in de keel was blijven zitten, en waarin hij gestikt is. Die gulzigheid! Maar die wat verdient, moet wat hebben. Ik zeg met Salomo" . . . .

Aan den ingang van de woning lieten zich eenige stemmen hooren, waardoor Van Heide gestoord werd, en eenige oogenblikken later lag vrouw Pietersen in de armen van haar man.

Dat was een gelukkig wederzien na zulke bange dagen!

AANTEKENINGEN.

---

¹⁾ Zie J. P. Arend, Alg. Gesch. des Vad. II. 5e st. 403.

²⁾ Van 31 Oct. 1573 tot 21 Maart 1574, welk beleg werd afgebroken door de komst van Graaf Lodewijk met een leger.

³⁾ Don Louis de Requesens, de opvolger van Alva als landvoogd over de Nederlanden, was een man van groote bekwaamheden, maar van mildere geaardheid dan zijn voorganger. Hij is als zoodanig genoegzaam in onze Historie bekend. Onder zijn bestuur werd het besluit genomen, het jaar niet meer met Paschen, zooals tot dusverre, maar met 1 Januari te doen aangen. Requesens stierf 1 Maart 1576 op vijftigjarigen leeftijd.

⁴⁾ In het werkje van Jan Fruitiers: „de belegering van Lelden” wordt hij kapitein genoemd. Arend in zijn Vad. Gesch. noemt hem kolonel.

⁵⁾ Jan Fruitiers, in zijn boven aangehaald werk, noemt ze „Evangelischen” in tegenstelling met Papisten, zooals hij de Spanjaarden soms betitelt.

⁶⁾ Pieter Adriaansz. van der Werff's naam wordt verschillend gespeld; nu eens van de Werf, van de Werve, van der Werve, van der Werffe en soms zelfs Pieter Adriaanz. Vermeer, al. van der Werff. Zie nadere bijzonderheden in Prof. Te Water's „Levensbijzonderheden” enz.

⁷⁾ Zie: Arend, Alg. gesch. des Vad. II. 5de st 383.

⁸⁾ Het eenige antwoord, waarvan men het bestaan met zekerheid weet, bestond uit een vel wit papier met een latijnsch versje, 'tgeen door Hooft aldus vertaald is:

De vooghlaar op bedriegen uit,
Den voghel lokt met soeten fluit.

⁹⁾ Op 3 Aug. werd de Yseldijk bij Kapelle in tegenwoordigheid van den Prins van Oranje, den advokaat van Holland,

W. P. Buis, eenige leden der Staten, op 16 plaatsen doorgestoken, en tusschen Rotterdam en Delfshaven een groote opening gegraven, waarna de sluizen te Rotterdam, Schiedam en elders werden opengezet.

¹⁰⁾ Zie Arend 391.

¹¹⁾ Zie J. Fruitiers: Belegering van de stad Leiden, bladz. 85.

¹²⁾ Zie J. Fruitiers: Belegering van de stad Leiden, bladz. 87.

¹³⁾ Uit dankbaarheid voor deze inlichting schonken de Staten van Holland aan Jeroen Kornelisz. van Zoetermeer, Kornelis Willemsz. van Benthuisen en Leendert Pietersz., Secretaris van Zevenhuizen, in 1580, ieder een lijfrente van 50 gulden jaarlijks. Die dankbaarheid kwam wel wat laat.

¹⁴⁾ Zie: Jan Fruitiers, bladz. 114: „Den eersten vliegende bode is den 28 September in Leiden gekomen, het welke die van der wet klokkenslag haaren burgeren den 29 afgeleesen ende voorgehouden hebben.”

¹⁵⁾ Zie: Arend Vad. Gesch. 397.

¹⁶⁾ Zie: Jan Fruitiers, bladz. 135, 136.

¹⁷⁾ Sommige geschiedschrijvers twijfelen aan de echtheid dezer woorden. Dr. G. D. J. Schotel, in zijne Brochure: „Een standbeeld voor Pieter Adriaansz. van de Werf” houdt echter en naar ons inzien terecht, de echtheid dier woorden staande.

¹⁸⁾ Onder andere voorwerpen vond zekere Gijsbert Kornelisz. Schaeck in de Spaansche legerplaats een pot met gekookt vleesch, uit welken hij en zijn nakomelingen, meer dan eene eeuw daarna, hun vrienden elk jaar, op den dag van het ontzet, op een gelijk gerecht plachten te onthalen.

¹⁹⁾ Zie Dr. G. D. J. Schotel. „Een standbeeld voor Pieter Adriaansz. van de Werf.” Bladz. 38, 39.

²⁰⁾ Zie 't bovenaangehaald werk, bladz. 40.

²¹⁾ Zie: Arend Alg. Gesch. des Vad. II. 5e st. Bladz. 400.